

GLASHISTORISCH TIJDSCHRIFT

DE OUDE FLESCH ☐

41° JAARGANG 1° KWARTAAL 2020 ISSN 1383-30 NUMMER 160

Sinds 1897
een betrokken partner

ZEKER IN VERPAKKINGEN

*Bij Dijkstra Vereenigde vindt u altijd de
gewenste verpakking!*

Dit kan een standaard of een gepersona-
liseerde fles of pot zijn en voorzien van de
juiste sluiting.
Wenst u het glazen model meer "added value"
te geven? Dijkstra Vereenigde informeert u
graag over de verschillende decoratiemogelijk-
heden en verzorgt voor u het totale proces.

Dijkstra Vereenigde is een vooraanstaande
leverancier in de Benelux markt en levert
een groot assortiment verpakkingen aan de
voedings- en drankenindustrie, de farmacie en
de cosmetica industrie.

**dijkstra
verenigde**

E. verpakkingsglas@dijkstra.net
Pascallaan 9 | 8218 NJ Lelystad | T. 0320 266 181

www.dijkstra.net

**Het Nationaal
Glasmuseum Leerdam**

**Brengt glas tot leven
in museum en glasblazerij!**

Museum

Het museum bevindt zich in twee statige, sfeer-
volle villa's aan het riviertje de Linge in Leerdam.
In wisselende tentoonstellingen is historisch glas,
hedendaagse kunst en design te zien.
Bij de vaste collectie, die permanent te bekijken
is, ligt de nadruk op 20de en 21ste eeuwse topstuk-
ken zoals het bekende Gildeglass van A.D. Copier.

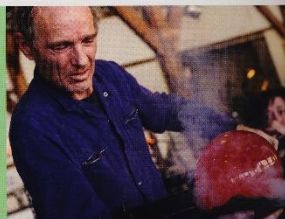
De Copierbrug in het museum © Ben Deiman

Glasblazerij

De glasblazerij van het Nationaal
Glasmuseum Leerdam ligt in het oude centrum
van Leerdam. Vanaf de tribune is te zien hoe de
glasblazers heet, vloeibaar glas omtoveren tot
de prachtigste (kunst)voorwerpen.

Glasblazer Henk Verweij © Ben Deiman

**Nationaal
Glasmuseum**

Glasmuseum
Lingedijk 28-30
4142 LD Leerdam

Glasblazerij
Zuidwal in het centrum
4141 BE Leerdam

nationaalglasmuseum.nl

Bezoek het **Nationaal Jenevermuseum**,
een levende **19de-eeuwse stokerij** in
hartje Hasselt.

WWW.JENERVEMUSEUM.BE

Nationaal Jenevermuseum | Witte Nonnenstraat 19 | 3500 Hasselt

Inhoud.

4. Hedwig Bekers

Willem van Traa

11. Archeologie in en onder eigen huis

Erwin van der Veek

13. Knoopsgatflesjes

Rob Faassen

16. Les Lampes Berger

Johan Soetens

23. Egypte in San José

Johan Soetens

28. American concentric ring flasks

Johan Soetens

31. Glas in de Balkan, een reisverslag

Willem van Traa

37. En dan dit nog...

Redactie;

Johan Soetens, jsoetens@hetnet.nl

Rob Faassen, faassenrob1@gmail.com

Coos van Deursen,

coosvandeursen@ziggo.nl

Verzamelaarsvereniging

"De Oude Flesch"

Opgericht 6 juni 1979

Voorzitter;

Willem van Traa, wvantraa@xs4all.nl

Secretaris en website beheer;

John Poot, secretariaat@deoudeflesch.org

Penningmeester, vice-voorzitter;

Klaas Prins, klaasprins43@gmail.com

Facebook beheer en 2^e secretaris;

Ton Vermeulen, tonvermeulen@fluitschip.nl

Beheerder bibliotheek;

Henk Hettinga, henk@jenevermuseum.nl

Lidmaatschap € 45.- per jaar.

Huisgenoten € 10.-

Giro 4142725 t.n.v. "De Oude Flesch",

IBAN: NL90INGB0004142725

BIC: INGBNL2A

Schansbosch 11, Linschoten

Voor alle verdere informatie website:

www.deoudeflesch.nl

<https://www.facebook.com/oudeflesch>

Van de Redactie.

Tijdens onze gezellige en goedbezochte Nieuwjaarsbijeenkomst in Leerdam konden we gelukkig veel porto besparen door het jubileumnummer aan de aanwezigen ter hand te stellen. Uit de reacties bleek dat de inhoud van blad 159 ondanks de afwijkende inhoud en indeling door menig een op prijs gesteld is. Het bracht veel goede herinneringen aan veertig jaar verenigingsleven.

Inmiddels wordt de in dat blad opgenomen inhoudsopgave van verschenen nummers geïncorporeerd in de website van De Oude Flesch en worden de eerste zestig artikelen die we middels de website bereikbaar willen houden voor het nageslacht door computer specialist Koos Miedema in samenwerking met John Poot bewerkt.

We verwachten uiteindelijk zo'n hondervijftig artikelen waaraan veel research en kennis ten grondslag ligt aan de vergetelheid te ontrukken.

In tegenstelling tot het jubileumnummer gaat blad 160 een dure zaak worden voor de penningmeester. Door het annuleren van de Algemene Ledenvergadering als gevolg van het Corona virus moet de volledige oplage per post worden verzonden.

Enfin, mocht U binnen willen of moeten blijven, dan hopen we U enige aangename momenten te bezorgen met glasverhalen die zich uitstrekken van Egyptisch-Romeins, Middeleeuws- tot Art Deco- en 19^e eeuws Amerikaans glas toe.

Heeft iemand nog een nieuw lid op het oog?

Ik hoor het graag.

Johan Soetens

Verzamelaarsvereniging DE OUDE FLESCHE stelt zich ten doel het bevorderen van interesse in, en het verbreden van kennis over gebruiksglas van de oudheid tot heden. Dit heeft betrekking op de productiemethoden, de industriële verwerking en aspecten rond het gebruik van glas. Zij bevordert en ondersteunt het verzamelen van en het onderzoek naar historisch verpakkingsglas, drinkglazen en branche gerelateerde artikelen in de meest brede zin van het woord en streeft naar een vriendschappelijke samenwerking tussen haar leden onder andere door de uitgave van een kwartaalblad, en een driemaandelijks bijeenkomst. Ook wil de vereniging samenwerken met gelijkgerichte organisaties waar ook ter wereld

Voorpagina:

12^e eeuwse Hedwig Beker

Collectie Corning Museum of Glass

Hedwig Bekers

Willem van Traa

Niet iedereen zal de Hedwig bekers direct naar periode en herkomst kunnen plaatsen. Daarom een korte toelichting. Ze vormen een groep oude glazen bekers en fragmenten ervan, die naar vervaardigingstechniek en decoratie veel met elkaar gemeen hebben. Tegenwoordig zijn ze in diverse musea te vinden, zoals Amsterdam, Londen, Nürnberg, Krakau en Corning. Daarnaast is er een aantal fragmenten in de musea van Boedapest, Poggibonsi (IT) of Novogradok (Wit-Rusland). In totaal gaat het om 13 exemplaren en 10 fragmenten.

De naam Hedwig heeft eigenlijk weinig met de bekers te maken. Hedwig von Andechs (1174-1243), echtgenote van Hertog Hendrik I van Silezië en Polen, zou drie van deze bekers in bezit hebben gehad. En de beker die nu in Veste Coburg staat, zou van Hedwigs nicht, Elisabeth van Thüringen (1207-1231) zijn geweest. Naar het verhaal

gaat zou zij zich in onthouding hebben teruggetrokken en uit de beker alleen water gedronken hebben. Toen haar echtgenoot er uit dronk, was het water echter in wijn veranderd. Het is dan ook niet moeilijk te begrijpen dat de dames na hun dood heilig verklaard zijn, hetgeen de bekers een bijzondere glans heeft gegeven en aan het raadsel van de herkomst heeft bijgedragen. Los van deze verhalen, is er al sinds de 19^e eeuw een discussie gaande over waar en hoe deze bekers vervaardigd zijn en wanneer en door wie dat is gebeurd. Algemeen wordt wel aangenomen dat Hedwig noch Elisabeth daarbij een rol hebben gespeeld. Tot zover zijn de geleerden het wel met elkaar eens. Maar daarna is er weinig overeenstemming meer.

Links boven:
Hedwigbeker uit de Veste Coburg

Boven: De Heilige Hedwig von Adechs (1174-1243).

Links: Hertog Heinrich proeft het in wijn veranderde water. Beelden uit de Hedwigs Codex anno 1353.

De bekers zouden uit de 3^e eeuw CE of de Middeleeuwen stammen, vervaardigd in het fatimidische Egypte of in Byzantium en als handelswaar of buit door pelgrims of kruisvaarders meegenomen zijn dan wel als gift van de Basileus van Byzantium. Ze zouden uit Midden-Europa kunnen komen, of uit Kiev of in de 16^e of 17^e eeuw uit Silezië. Ook Zuid-Italië of Sicilië zijn geopperd en weer verworpen omdat aldaar gevonden glazen van eerdere datum zouden zijn. Steeds meer werden de bekers gezien als islamitisch geslepen glas uit de 11^e of 12^e eeuw hoewel men later 'islamitisch' weer in twijfel trok omdat men in de decoratie christelijke elementen meende te zien.

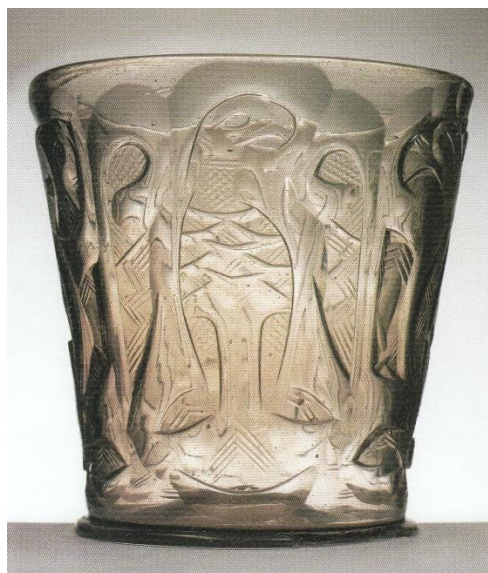
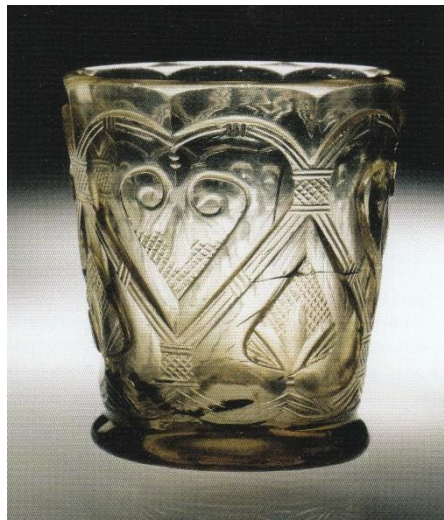
Enfin, kiest u maar, er is voor alles wat te zeggen of te weerleggen. En dat werd er ook gedaan, in woord en geschrift, met de heftigheid die een meningsverschil onder deskundigen eigen kan zijn. Zoals in een film of een boek een probleem uiteindelijk wordt opgelost door de komst van de held (Zorro, Ridder Floris of iemand anders), zo denk ik dat Rosemarie Lierke een zeer goed te verdedigen verklaring heeft gegeven voor de raadsels rond de Hedwig bekers.

Maar eerst, wie is Rosemarie Lierke? Zij is in 1934 in Berlijn geboren en studeerde daar wiskunde. Samen met haar echtgenoot Ernst, natuurkundige, is zij naar het Westen gevlucht en werkte aan de Technische Universiteit Aken. In 1967 verhuisden zij naar Toledo, USA. Daar volgde zij bij het Toledo Museum of Art cursussen 'Studio glass' en experimenteerde zelf met technieken voor het maken van glas. In 1973 ging het gezin weer terug naar Duitsland waar ze lerares werd, doorging met glasexperimenten en daarover veel publiceerde. In 2007-2008 doceerde ze oude glastechnieken aan de Universiteit van Jena. Haar opvattingen hebben veel weerstand opgeroepen bij de gevestigde orde. Temeer, omdat zij 'maar' een wiskundige was, autodidact op glasgebied en bovenal een vrouw.

Terug naar de bekers.

Bij haar studie had zij gezien dat technieken die vóór het werken met de blaaspijp gebruikt werden -en daarna in vergetelheid geraakt waren- in het gebied rond de Middellandse Zee nog lang in gebruik zijn gebleven. Daarnaast was bij de voorbereiding voor een tentoonstelling in Wenen over het werk in de werkplaatsen van het Normandische hof in Palermo veel nieuwe kennis opgedaan. Op basis daarvan besloot zij onderzoek te gaan doen naar de Hedwig bekers. Als een goede detective heeft zij het 'corpus delicti', de meeste bekers en fragmenten, eerst bestudeerd op vergelijkbare en/of afwijkende vormen, decoraties of vervaardigingwijzen.

*Van links naar rechts: Hedwigbeker uit Minden met floraal motief (boven) aan beide zijden geflankeerd door de afbeelding van een leeuw (links onder), Midden en rechts bekers uit respectievelijk Asseburg en Neisse
Rechts onder: Kleine beker, Corning Museum of Glass, USA. Midden onder: Beker uit het British Museum, Londen.*

Haar onderzoek samenvattend zijn de bekers niet van bergkristal maar van licht gelig, groenachtig of grijs gekleurd glas. De decoratie is ornamentaal of met heraldische figuren als adelaars, leeuwen of griffioenen. Leeuwen voeren een schild met driehoeken. Eén beker is ongedecoreerd. Een aantal bekers ging in WWII verloren. Eén beker is slechts bekend door een vermelding uit de 15e eeuw, maar is nooit boven water gekomen. Ook zou er één in - onbekend- particulier bezit zijn. Veel fragmenten zijn in de 2e helft van de vorige eeuw gevonden, wat toen een nieuwe impuls heeft gegeven aan de herkomst discussie.

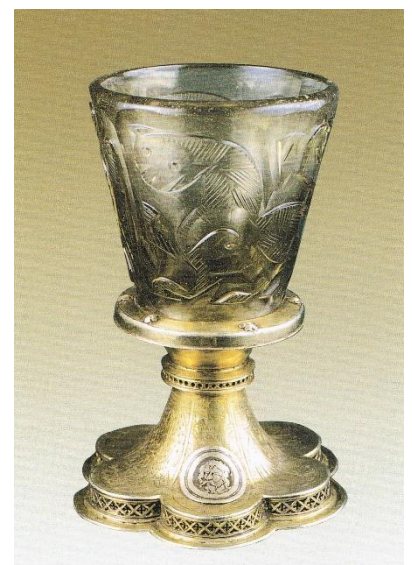

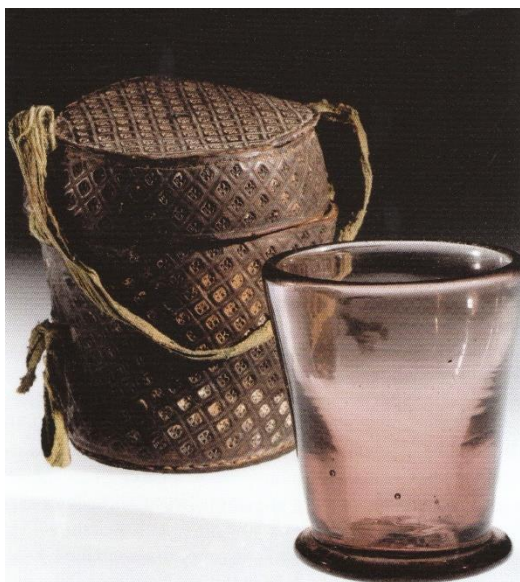
Sommige bekers zijn al eeuwenlang als relikwiehouder in een gouden houder gemonteerd, zoals die uit Krakau of Namen. Van die laatste denkt men de goudsmid te kennen: Hugo van Oignies (1200-1240). Het gebied waar de bekers gevonden of opgegraven zijn, komt min of meer overeen met 'Mitteleuropa', het Duitse cultuurgebied.

Hedwigbekers gemonteerd in relikwiehouders.

***Boven van links naar rechts:
Domschat Minden;
Halberstadt;
Twee relikhouders in Namen
(Tresor d'Oignies);***

***Beneden;
Links: Nürnberg;
Rechts: Krakau.***

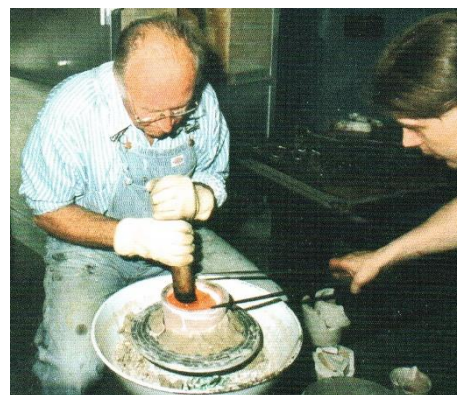
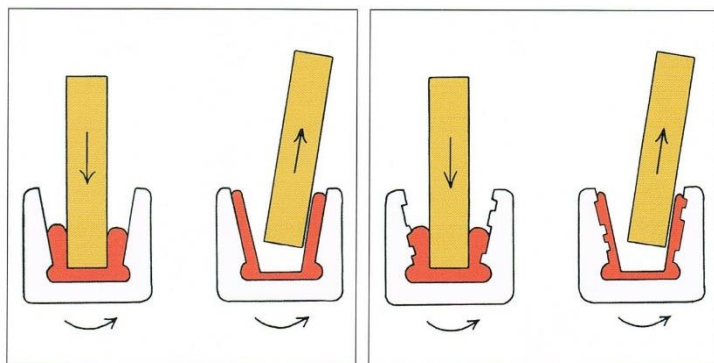
**Hinnenburgbeker met lederen koker.
14^e eeuw. Landurige uitleen aan het
Metropolitan Museum of Art, New York**

Uit haar stilistisch-iconografische analyse, die in haar boek uitvoerig toegelicht wordt, dacht zij de eerste, voorlopige conclusie te kunnen trekken dat deze bekertjes uit het Normandische Sicilië moesten komen. Daarbij geeft Lierke aan dat er, om helemaal zeker te zijn, eigenlijk onderzoek plaats had moeten vinden naar de manier waarop men in de Middeleeuwen primair of ruw glas maakte. Wel was eerder uit onderzoek van Wedepohl duidelijk geworden dat de 'frit', het primaire (soda-potas)glas voor deze bekertjes uit de Levant geïmporteerd is.

Maar hoe is het secundaire proces gegaan? Kortweg komen twee vervaardigingwijzen in aanmerking: men heeft zeer dikwandige bekertjes geblazen en in de wand daarvan later de decoraties uitgeslepen ofwel de bekertjes zijn op enigerlei manier in een vorm geperst. Voor een begin van een sluitend antwoord zou de niet-gedecoreerde beker een belangrijke rol kunnen spelen. Deze zou immers in afwachting van het slijpwerk, zeer dikwandig moeten zijn maar is dat niet, zoals de foto laat zien.

Lierke benaderde de vraag langs een andere weg, hetgeen voor iemand die oude werkwijzen heeft bestudeerd eigenlijk wel voor de hand ligt. Zij stelt dat kleine onregelmatigheden in de glasmassa vaak goede indicaties geven. Nu was haar uit haar studie gebleken dat in de vroege Middeleeuwen het gemengd vaak bij onvoldoende hoge temperaturen verhit werd en dat door de langere smeltgang het glas een lossere structuur kreeg. Dat wil onder meer zeggen dat er vaak veel kleine

luchtbelletjes in het glas achterbleven. Zij zag dat dit ook bij de Hedwig bekertjes het geval was en vroeg zich af hoe men er destijds in geslaagd zou kunnen zijn zulke strakke decoraties in een wand vol met belletjes uit te slijpen? Zelfs met de huidige bijzonder fijne slijptechnieken is dat vrijwel onmogelijk. Daarbij waren aan de buitenzijde van de bekertjes geen slijpsporen te zien, die bij slijpbaarheid altijd wel ergens zichtbaar zijn. Haar conclusie was dat er dus wel op een andere manier gewerkt moest zijn.

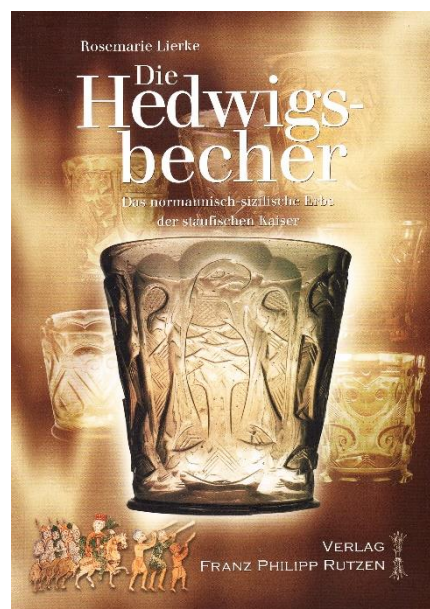
Een van haar eerdere studies was gericht op de 'Glastöpferei', een methode om voorwerpen van glas te vervaardigen met gebruikmaking van een pottenbakkerswiel in combinatie met het persend bewerken van traag vloeibaar glas. De tekeningen geven schematisch hoe daarbij gewerkt zou kunnen zijn. En de foto toont een moderne proefbewerking ervan: op een ronddraaiend pottenbakkerswiel wordt een traag vloeïende glasmassa in een vorm gegoten en omhoog geperst door de glasmeester, nog versterkt door de middelpuntvliedende kracht van het ronddraaiende wiel. Een aanwijzing hiervoor waren de voren, die door het gehanteerde (pers)instrument aan de binnenzijde van de glazen te onderkennen zijn.

Rosemarie Lierke toont in haar boek diverse voorbeelden van vergelijkbare decoraties in glas, mozaïek en steen uit dezelfde tijd en plaats. Daarmee geeft zij zowel een stilistisch als technisch bevredigend antwoord op de gestelde vragen naar de herkomst (Palermo) en de vervaardigingstechniek (Glastöpferei) van de Hedwig bekertjes. Probleem opgelost? Ja, maar alleen totdat er weer een nieuwe glasdeskundige opstaat met een andere benadering en conclusie. De definitieve oplossing van het raadsel van de Hedwig bekertjes ligt in de toekomst. Er zal altijd ruimte voor twijfel overblijven. Gelukkig maar, wat hadden we anders te doen?

Ter afsluiting mijn vraag waarom ook andere onderzoekers niet tot dezelfde conclusie konden komen? Iedereen die de moeite had genomen met frisse blik en zonder vooringenomenheid de bekertjes te bestuderen, had tot iets moois kunnen komen. Maar eenmaal betrokken stellingen los te laten en voor een andere te verruilen, blijft moeilijk.

Ook de discussie over de Romeinse Diatreetglazen is langs dezelfde lijnen gevoerd, waarbij de ‘slijpers’ tot nu toe voet bij stuk hebben gehouden. Temeer, omdat Josef Welzel enige jaren terug in de praktijk bewezen heeft dat een Diatreetglas door langdurig en precies slijpwerk gemaakt kon worden. Maar dat kostte wel aanzienlijk meer tijd, moderne apparatuur en vooral grote deskundigheid dan de in dit artikel beschreven methode, die een zekere ‘serieproductie’ mogelijk maakte. Het valt buiten dit bestek om er op in te gaan, maar ook in die discussie kreeg Lierke met haar ‘Glastöpferei’ jarenlang geen voet aan de grond.

Bij het schrijven van dit artikel heb ik veelvuldig gebruik gemaakt van het boek ‘Die Hedwig Becher’ van Rosemarie Lierke, Ruhpolding (2005) ISBN 3-938646-04-7. Ook heb ik enkele gesprekken met haar gevoerd

Wat was de functie van de Hedwig bekers ?

Door het grondige onderzoek van Rosemarie Lierke kunnen we het er wel over eens zijn dat de bekers in Sicilië door middel van een ‘persglasmethode’ zijn gemaakt. Zij wijst verder op de bijzondere vorm van de bodem. Deze waren zo gemaakt dat ze stevig in rijk bewerkte gouden relikwiehouders geplaatst konden worden. De kerk vereiste immers sinds eeuwen zilver en goud bij de eredienst. Deze combinatie van religieuze en materiele waarde zou ook goed kunnen verklaren waarom de Hedwig bekers niet lang bijeen zijn gebleven, maar in andere plaatsen terecht zijn gekomen. In 1172 stierf koning Willem II van Sicilië zonder nakomelingen. Hendrik VI, een verre achterneef, volgde

hem op maar moest veel strijd voeren om ook daadwerkelijk op de troon te kunnen komen. Dat kostte hem zoveel, dat hij grootscheepse uitverkoop moest houden. Als onderdeel daarvan zullen de kostbare Hedwig bekers aan de hoogste bidders van de toenmalige Europese vorstenhuizen zijn verkocht. En zij zullen ze vervolgens aan de kerken hebben geschonken, daarmee de religieuze functie in ere houdend. Hard bewijs is er niet, maar het klinkt logisch, dus waarom zou het niet zo zijn gegaan? Terzijde nog het volgende. Onlangs was ik weer eens in het Rijksmuseum, waar ik natuurlijk de glazen ging bekijken. Wat een mooie collectie en wat jammer dat er geen recente catalogus bestaat met mooie kleurenfoto's. Niets ten nadele van de boeken van Pieter Ritsema van Eck en Henrica Zijlstra-Zweens uit 1993 en 1995, maar ze zijn gedateerd en de postzegelgrote foto's doen de objecten geen recht. Na het vertrek van Nicole Brüderle als glasconservator viel er een gat en leek niemand in glas geïnteresseerd te zijn. Gelukkig is er inmiddels weer een glasconservator benoemd in de persoon van Maartje Brattinga, voorheen van het museum in Leerdam. Ik heb haar al succes gewenst.

SUMMARY

Johan Soetens

In the early 13th century, according to myth, Duke Hendrik I of Silesia (South-West Poland) tasted water from a glass that his wife, Hedwig van Andechs, had used and lo and behold – the water was transformed into wine! Hedwig and her husband lived a life of abstinence, devotion and charity and Hedwig was already during her life considered a saint. After her husband died and her son was slain in battle, she withdrew to the convent that she and her husband had founded. In 1267, 24 years after her death, she was canonized by the Catholic Church. In Poland and in Germany many places can be found that are dedicated to her, as well as stained glass windows and statues, not to speak of the many books on her life. In 1955 and 1993 the German Post Office dedicated a stamp to her, the latter based on a page from the Hedwigs Codex anno 1353, showing Hedwig offering shelter to the poor.

In view of the above it will not come as a surprise that the beakers from which she drank also became objects of worship although it is not sure that they ever were seen within the walls of Hendrik and Hedwig's ducal palace. Nevertheless they must have found their way all over Europe as fragments of them have been found in countries such as Italy and Russia as well as Germany and Poland. There are thirteen complete beakers known, all decorated in a heraldic style. A few can be found in museums such as The Corning Museum of Glass, the British Museum and the Rijksmuseum in Amsterdam. Seven have been in use as a reliquary holder and there are ten fragments. That does not seem to be much, but enough to keep scholars busy guessing how and where the glasses might have been made. Some named Egypt, others Byzantium, Poland or the South of Italy. Others, basing themselves on an analysis of the Hedwig cup in the British Museum that proved that the raw material for the melting process had been imported from the Levant, believed that they were 11th or 12th century Islamic, hand-cut cups. (William of Tyre, writing before 1185, noted that 'the glass [of Tyre] is exported to distant provinces, and it provides material suitable for vessels that are

remarkable and of outstanding clarity': Carboni, Lacerenza, and Whitehouse 2003, p. 146).

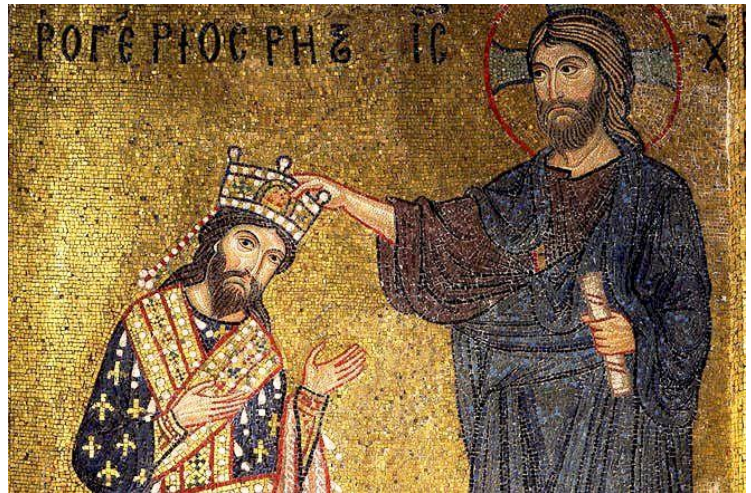
Left: Hedwig beaker and one of the fragments.

Collection British Museum

Hedwig beaker in a 16th-18th century reliquary mount. Museum of Nysa (Neisse) Poland.

Right: The crowning of William II, Cathedral of Palermo.

In 2005, the German-born historian Rosemarie Lierke published the results of her in-depth research into the origin, means of production and the use of the Hedwig beakers. (**Die Hedwigs-becher, ISBN 3-938646-04-7**).

Based on her comparative study of Normannic heraldic decorations in, among others, the Capella Palatina in Palermo, her conclusion was that the Hedwig beakers were made in Sicily, in the 12th century, during the reign of the Norman kings William II and Henry VI. Judging from the way the foot of the glasses has been shaped, the original use must have been that of a chalice, to be mounted in a reliquary of precious metal.

But how and why did a great number of those sacred and precious beakers land up in countries such as Germany and Poland?

In 1172, William II, King of Sicily and builder of the cathedral, and monastery of Monreale, died childless and was succeeded by Henry VI, the son of Frederick von Hohenstaufen (Frederick Barbarossa), married to Constanza,, heir to the Sicilian throne. However, before his ascent to the throne he had to struggle with his uncle, Tangred of Lecce, who claimed to a right to the throne. As the son of Frederick Barnarossa, ruler of the German Empire, Henry VI became his deputy when Frederick left for a crusade and, in 1190, after his death, officially his successor.

In 1191 he was crowned as Emperor of the German realm but all the struggles and war-wagings that preceded this had drained his financial reserves so severely that he had all his castles stripped of valuables for sale. It is, according to Rosemarie Lierke more than likely that the golden reliquaries were melted down and that the precious beakers were made gifts to the families that had supported him and his father during the tumultuous years, among which was Berthold VI von Andechs. For decades it has been a point of fierce discussions as to how the Hedwig Beakers were made. David Whitehouse in his book *'Medieval Glass for Popes, Princes and Peasants'* (2010) claims that the beaker in the Corning Collection was mouth-blown and cut.

However, based on a study of the glass structure and traces in the wall of the beakers Rosemarie Lierke had already in 2005 come to the conclusion that they had been made in a 'pottery fashion' as shown in the previous pages.

The irrefutable proof of her statement was not everywhere received in good grace as it seems often difficult for researchers to abandon their original ideas and embrace those of others. For some the discussion about the Hedwig beakers will never end.

Finally, the heraldic figures that can be found on the beakers show a great similarity in form and are another proof of their original religious destination. So is the lion, king of the animals, symbol of Christ's power on earth and the eagle symbol of Christ's resurrection and heavenly power. It is therefore always shown as the central symbol.

ARCHEOLOGIE IN EN ONDER EIGEN HUIS

Rob van Faassen kreeg middels een bevriende verzamelaar, Danny Ronda, te horen dat in Middelburg een zeer bijzondere fles was gevonden: een gezegelde Hollandse 'kattetekop' uit 1720-1750 waarbij het zegel niet op de schouder was aangebracht maar in de bodem!

De vinder/eigenaar, Erwin van der Veen, schreef op ons verzoek het onderstaande commentaar.

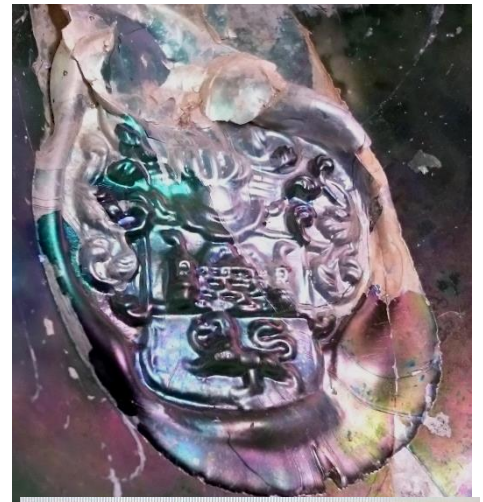

In 2016 hebben we een rijksmonument in Middelburg gekocht. Een pand met veel achterstallig onderhoud. Door het dak lekte het regelmatig en in de kelder stond 30 cm water. We zijn daarom een grondige verbouwing en restauratie gestart waarbij de kap en de kelder als eerste zijn aangepakt. In één van de kelderruimtes was in de hoek een kolom van 80 bij 80 cm gemetseld. De bovenste 50 cm was later opgemetseld. Om de functie en het nut van de kolom te onderzoeken hebben we het nieuwere metselwerk gesloopt.

Hierdoor kwam een stortkoker van een oude beerput tevoorschijn. Met niet te veel moeite lukte het om je door de stortkoker te wurmen zodat je in de beerput uitkwam.

Uit interesse besloten we de beerput uit te graven. Naast een groot aantal kersenspitten leverde dat onder andere twee mooie flessen en een albarello op. Eén van de flessen had een mooi zegel vlak naast het pontielmerk op de onderkant. Het wapen op het zegel bestaat uit een ridderhelm, een burcht en een gaande leeuw.

We hebben lang gezocht naar de herkomst van het familiewapen. Honderden Zeeuwse familiewapens hebben we bekeken, maar we konden geen goede match vinden. Een paar maanden geleden hebben we de zoektocht weer opgepakt. Het bestuderen van de historie van panden in Middelburg is moeilijk omdat in de tweede wereldoorlog het archief verloren is gegaan. Er zijn nog wel wat archieven gespaard gebleven, met name met betrekking tot de belasting die geheven werd op het aantal haarden dat in een huis aanwezig was. Maar in die archieven komt ons huis niet voor. Het huis wordt in de lijst overgeslagen. En dat terwijl er zeker negen haarden te tellen zijn.

Tijdens de verbouwing kregen we steeds meer aanwijzingen dat ons pand vroeger deel uitmaakte van het buurpand. Zo is er een trap die naar een niet bestaande verdieping bij de burens leidt en is er een deur die niet meer te openen is die naar het buurpand zou leiden.

Daarom besloten we de bewoners van de belendende panden te onderzoeken. In die zoektocht stuitte we op een artikel in het tijdschrift van het 'Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen': 'Een vorstelijk

paleis in Middelburg - De la Rue's rondleiding door huize Van Dishoeck, 1733'.

(Noot van de Redactie: Op internet te vinden)

Dit artikel gaat over Ewout van Dishoeck. In 1698 reist die als simpel onderkoopman in dienst van de VOC af naar de Bengalen. 25 Jaar later keert hij terug naar Zeeland met een vloot van schepen afgeladen met een fabelachtig fortuin. Naast vele andere voorname landhuizen koopt hij ons buurpand 'Het Groote Huys'.

Dit was reden genoeg om op zoek te gaan naar het familiewapen van Van Dishoeck. Na een korte speurtocht leverde dat dit wapen op.

Het is dus aannemelijk dat de fles voor Van Dishoeck gemaakt was. Het glaszegel staat echter op een plek waar een zegel gewoonlijk niet voorkomt. Zou het misschien kunnen gaan om een monster dat voorafgaand aan een mogelijke bestelling van Van Dishoeck ter keuring is toegestuurd? Ondanks dat slechts een deel van het mysterie is opgelost blijft het een curieuze fles.

gemeentearchief Vlissingen. Illustratie uit het hiernaast genoemde artikel

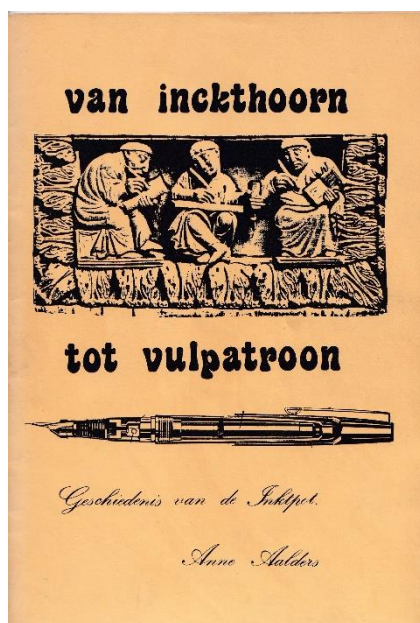

KNOOPGAT FLESJES: vergeten inkt'potjes'.

Rob Faassen

In 1985 schreef ons toenmalige lid Anne Aalders uit Hoogeveen een interessant verhaal over de geschiedenis van het schrijven en... van de inktpot. Zijn vrouw Brenda typte dat voor hem uit en een plaatselijke drukkerij maakte er een boekje van: *Van Inckthoorn tot Vulpatroon*. Het is nog altijd interessant om dat te lezen, en zijn grondige kennis van het onderwerp maar vooral zijn liefde voor zijn verzameling inktpotten in je op te nemen,

Refererend aan de vele afbeeldingen van schrijvende heiligen en geleerden die op oude etsen en schilderijen zijn afgebeeld met een inktkokertje in de hand of van de pols hangend aan een riempje komt Anne Aalders te spreken over de postbode. Het beste geef ik de originele tekst hier weer:

Dat men vele eeuwen inktpotjes aan een koordje heeft gebruikt, blijkt uit de woorden, die ik optekende uit de mond van de heer D. Reining uit Groningen. Rond de laatste eeuwwisseling was één van zijn familieleden postbode in een plattelands-gemeente in Noord-Groningen. In die tijd moesten heel wat meer postzaken bij de mensen aan de deur of in huis worden afgehandeld dan tegenwoordig. Vooral zo'n plattelandsbesteller, die lange voet- of fietstochten langs de soms afgelegen woningen en boerderijen moest afleggen, regelde heel wat postale zaken. Voor de bewoners, die meestal over weinig vrije tijd beschikten was een bezoek aan het postkantoor vaak ook een onwelkome reis. De karakteristieke postbestellerstas bevatte daarom naast de dagelijkse post, ook zaken als: briefkaarten, postwissels, postzegels, postpapier, stempels en natuurlijk een potje inkt. Het was voorschrift bij het plaatsen van een handtekening gebruik te maken van inkt. Meestal werd de postbode in huis genodigd voor het afdoen van zijn postzaken, maar niet iedere besteller was daar altijd op gesteld, omdat zijn werkdag daardoor zoveel langer werd. Daar bijna bij elke handeling geschreven moest worden -postwissels invullen, handtekeningen plaatsen, de verkoop bijhouden van postzegels, briefkaarten e.d.- kostte het telkens

opnieuw opdiepen van het inktpotje uit die grote tas en het neerzetten daarvan op een geschikte ondergrond altijd extra tijd. De pientere postman uit de Reining-familie ontdekte dat als hij tijd wilde besparen, hij het inktpotje gemakkelijker hanteerbaar moest maken. Zijn oplossing was simpel maar geniaal: aan het halsje van het inktkruikje bevestigde hij een eenvoudig touwtje. Het geheel werd aan één van de bolle uniformknopen gehangen en klaar was Kees. De enige handeling die hij voortaan nog moest verrichten was het afnemen van het kurkje en alles was gebruiksklaar. Hoeveel uren deze slimme postman aan tijdwinst boekte kon mijn verteller niet precies verhalen, maar dat hij een eeuwenoude schrijfgewoonte hanteerde, zal zeker duidelijk zijn.

Op Marktplaats heeft lang dit vreemde flesje te koop gestaan. Het werd aangeboden als knoopsgat inktflesje van een Franse postbode. Ik vond het vreemd dat geen mens er interesse in scheen te hebben maar omdat het verhaal

en de vorm van het flesje mij boeide, kocht ik het. Het is 8,2 cm. hoog, de diameter van de mondrand is 3,2 cm. Het pontielmerk is glad afgeslepen en aan de binnenkant bevindt zich een trechtervormige constructie. Bij het glazen flesje hoort een glazen pipetje. Zoekwerk in literatuur en op internet bracht mij niet veel verder maar een Franse kennis meldde dat hij drie van dit soort

flesjes in zijn verzameling had: één uit Frankrijk en twee uit Engeland

We bleken beide zo onze twijfels te hebben over het verhaal van de knoopsgat inktflesjes, te meer daar in geen van onze flesjes inktresten te zien waren. Daarom contacteerde ik de facebookgroep 'Early Glass for Sale&Show' waar ik lid van ben en die bevestigden mij dat dit soort flesjes, soms zelfs met dubbele trechter, bekend zijn in zowel Engeland als Frankrijk en in de 18^e en 19^e eeuw gebruikt zijn door niet alleen postbodes maar ook door klerken, depothouders, handelaren enz. Maar toen kreeg ik enkele

foto's opgestuurd van een opgegraven flesje met resten van een ophangkoordje waarin wel degelijk inktresten zaten. Engelse vrienden maakte mij vervolgens attent op een gravure van de karikaturist James Sayers (1748-1823) 'The Repeal of the Test Act' uit 1790 (een wet tegen de vrijheid van religie die tot onrust en oproer voerde). Daarop is, behalve een paar van de kansel af ruziënde dominees, ook een schrijver of ambtenaar te zien met... een knoopsgat

inktflesje. Kortom: Anne Aalders had helemaal gelijk!

Button hole bottles: Forgotten wrtiting tools

Summary by Johan Soetens

In 1985, one of the members of the Dutch Bottle Collector's club wrote a booklet on the history of ink bottles in which he quoted a conversation with a family member of a late 19th century postman who, for his professional wrtiting purposes, used a small ink bottle, attached to his uniform button with a cord. The interior of the bottle had a funnel-shaped device to prevent the ink from pouring out while the postman was bending over. Most of the readers had never seen such a bottle and the story was soon forgotten.

But then there was on internet a small (8,5 cm) bottle offered for sale in which no one seemed to show interest.

However, Rob Faassen bought it and started a quest for its origin and use. He found that some members of the face-book group 'Early Glass for Sale&Show' had similar bottles in their collection, as is shown on the previous page. But was it really a postman's bottle? It proved to be very hard to find a picture of the bottle, let alone a portrait of a postman carrying it. There are, however, several quotations in English as well as American literature about it, such as:

William Cobbett (1763-1835) English journalist and moralist wrote in January 1820 '*To The Ladies*': A plan for the promotion of sobriety and an abhorance of gaming' in which he warned against the effects of drinking coffee and tea. 'Better it is to make drinks from herbs such as Agrimony, Sage, Mint or Balm which has the advantage of no exiseman and supervisor to go, as in the case of hops, and take account of the number of plants and forbid the gathering or drying until a gentleman comes with an ink bottle at his button-hole and take account of, and lay a tax upon the produce'

Thomas Paine (1737-1809) English-born American political activist:

'To the shopkeepers this excise man was really an adversary, of a stern and hard-favoured countenance, whom I took notice of for having a stick covered with figures, and an ink bottle hanging at the button-hole of his coat.

William Blake (1757-1827) English poet, painter and print maker 'For seven years, John Flaxman was a collector of the watchrate fort he Parish of St. Anne's, often seen wiht an ink-bottle in his button-hole, collecting the rate.'

George Manville Fenn (1831-1909) English novelist who wrote primarily books for young adults.

From '*Brownsmith's Boy*'; He had a little ink-bottle hanging at his buttonhole and a pen in his mouth and was followed by quite a crowd of keen-looking men'

So it seems that button-hole ink bottles were first and formost used by tax collectors and excise men. Our Dutch 19th century postman was an exception. And look at this 19th century satiric drawing about the unwelcome visit of a tax collector. Do I see a button hole inkbottle there?

Les Lampes Berger

Johan Soetens

Toen ik op een morgen het licht in de keuken wilde aandoen reageerde de neonbuis met geknipper – tijd voor een nieuwe lamp dus. Een uurtje later stond ik in de winkel tussen radio's en wasmachines op mijn beurt te wachten toen me de aangename geur opviel die daar hing. Alsof je langs de open deur van een parfumerie liep.

Ik bleek voor een vitrine te staan met fraai vormgegeven kristallen flacons, allen voorzien van een zware metalen sluiting. Wat was dat nou? Was de winkelier bezig over te gaan van elektronica naar cosmetica?

Het werd een kennismaking met een in kristal en glas verpakt product dat al meer dan 120 jaar bestaat maar waar ik nog nooit van gehoord had.

Het begin ligt in de 19^e eeuw toen het dankzij het werk van Louis Pasteur (1822-1895) duidelijk werd dat de slechte hygiëne, zowel in ziekenhuizen en mortuaria als in woningen, de oorzaak was van veel besmettelijke aandoeningen. Slechte huisvesting, overvolle ziekenzalen, stank en met tabaksrook gevulde ruimten gaven bacteriën, virussen, schadelijke insecten en parasieten vrij spel. Tegen het einde van diezelfde eeuw was het desinfecteren daarvan met behulp van chloor en het (giftige) formaldehyde dan ook algemeen in gebruik.

Slechte luchtkwaliteit was in de 19^e eeuw ook in ons land een algemeen probleem en een bedreiging voor de volksgezondheid.

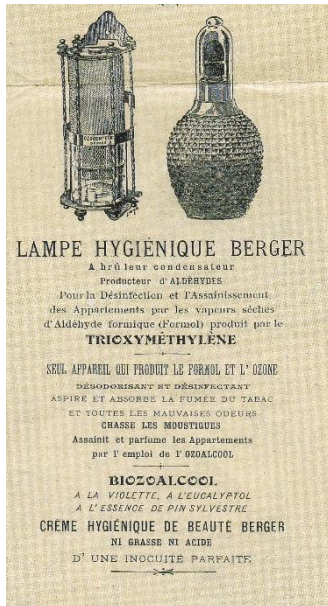
Uit dr. J.W.Schick: 'Over de gezondheidstoestand van 's Gravenhage', 1852; Omstandigheden die een nadelige invloed op de gezondheid en het leven van de bevolking uitoefenen zijn;

1. Het bederf van de dampkringslucht, veroorzaakt door vergiftige uitwasemingen van met rottende stoffen en stilstaand water gevulde grachten en poelen, 2. uitvloeielen van een gebrekkig stelsel van riolen, te grote opeenhoping van woningen, 3. overbevolking van huizen 4. Slechte inrichting van huizen 5. Gebrek aan reiniging der straten.

Maar toen vond de Parijse apotheker Louis Müller, eigenaar van de 'Pharmacie de l'Europe' een product uit dat hij 'Rookverdrijvende Sanitaire Lamp' noemde. Daarbij baseerde hij zich op een dertig jaar eerder gedane uitvinding door twee samenwerkende wetenschappers, de Duitser Gerhardt en de Elzasser von Liebig. Voor iemand die, zoals ik, niet goed opgelet heeft tijdens de scheikundelessen is hun vinding moeilijk uit te leggen maar het komt er op neer dat door alcohol (ethanol of methanol) in contact te brengen met witgloeiend platina zuurstof en ozon verkregen wordt en dat zijn ideale middelen om de lucht te zuiveren omdat de moleculen die onaangename geur veroorzaken er door geëlimineerd worden. Het product komt rond

1885 op de markt en krijgt spoedig concurrentie van een reeks soortgelijke 'lampen' waaronder die van de in 1866 geboren Maurice Berger, apothekersassistent in de 'Pharmacie Bailly' in de Parijse Rue de Rome.

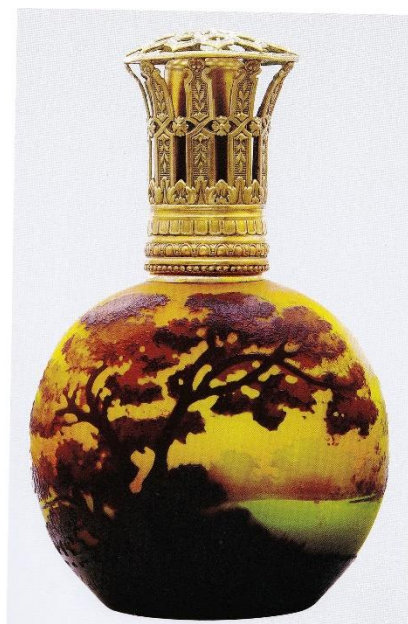

In oktober 1898 wordt hem patent verleend op zijn uitvinding, waarna hij wellicht Louis Müller's procédé heeft opgekocht want vanaf 1910, als hij een eigen bedrijf begint, vlak bij de Eglise de la Madeleine, verdwijnt alle reclame voor de Müller lamp. Ook maakte hij gebruik van een flesmodel dat sterke overeenkomst vertoont met het op een parfumverstuiver van de kristalfabriek Baccarat gebaseerde model van Louis Müller.

Op 60-jarige leeftijd, in 1926, slechts vier jaar voor zijn overlijden, zoekt Maurice Berger een koper voor zijn bedrijf en vindt die in de persoon van de industrieel Jean-Jacques Faillot. Deze, en diens opvolgers, zouden het bedrijf tot grote bloei brengen, niet in de laatste plaats door de introductie van een groot aantal modellen, ontworpen door de bekendste vormgevers van hun tijd. In 2007 nam een Frans investeringsfonds het bedrijf uiteindelijk over.

Onder de naam 'Groupe Berger' bestaat dat nog steeds als enig overgebleven leverancier van wat door andere producenten aangeduid werd als 'Lampe Hygiénique', 'Katalyse Diffusors', 'Ozosenteur', 'Lampe Thermo Hygiénique', 'OZOalcool'. 'Anti Moustique' en dergelijke.

De nieuwe eigenaar breidt om te beginnen tussen 1920 en 1927 drastisch het assortiment uit tot honderd verschillende modellen waarbij voor ieders' beurs iets te vinden is. Een aantal van de beroemdste- en ongetwijfeld ook duurste daarvan komen uit de glasstudio van Emile Gallé (1822-1895) die rond 1890 300 mensen aan het werk heeft. Het merendeel van de in cameo techniek ontworpen flacons is echter gefabriceerd tussen 1928 en 1932, dus na zijn dood in 1904.

In het midden van de jaren 1920 zoekt de nieuwe directeur Faillot contact met de prestigieuze Cristalleries de Saint Louis, opgericht in 1586 maar pas recent werkende onder deze naam. Het is de oudste glasblazerij van Frankrijk en de eerste op het Continent waar het in Engeland ontwikkelde loodkristal werd gemaakt. In 1767 verleende Koning Louis V hen het predicaat Verreries Royales en plaatste de kristalfabriek onder protectie van de beschermheilige der glasblazers: Saint-Louis. Vandaar de naam Verreries Royales de Saint Louis, na de Eerste Wereldoorlog gewijzigd in Compagnie des Cristalleries de Saint Louis.

De fabriek excelleert in het werken met gekleurd en geslepen kristal waaruit behalve drinkserviezen en sierobjecten ook flacons worden gemaakt. De hier getoonde modellen, gemaakt tussen 1927 en 1940, zouden ook in een modern interieur niet misstaan.

Om niet onder te hoeven doen voor de glasblazerij van Emile Gallé richt de Cristalleries de Saint-Louis in 1900 een afdeling op voor het vervaardigen van cameoglas. Na een onderbreking van vijf jaar (1919-1924) wegens tegenvallende verkoop wordt de productie hervat en loopt door tot 1940. Het is interessant te zien hoe de stijl van de decoraties veranderde in die jaren. In plaats van Gallé's florale motieven uit de bossen van de Vogezes zijn er nu afbeeldingen van exotische bloemen zoals de Lotus en landschappen te zien. Typisch voor deze periode zijn ook de elegante klokvormige modellen, ca. 16-18 cm. hoog. Tijdens de oorlogsdagen van mei 1940 kwam de fabriek in de gevechtszone te liggen. De productie van cameoglas oest worden gestaakt en is na de oorlog niet meer hervat.

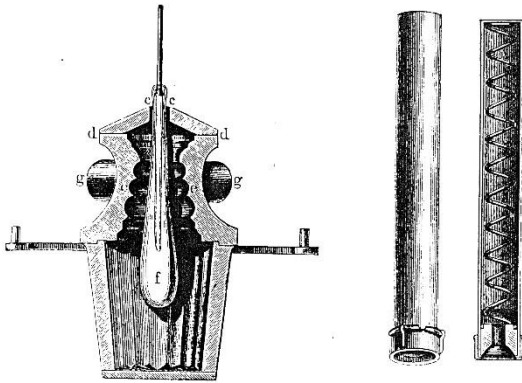
In Lotharingen, zo'n 50 kilometer ten Zuidoosten van de stad Nancy ligt het stadje Baccarat, een naam die direct de gedachte aan fraai geslepen kristal oproept. De fabriek werd gesticht in 1763, na het einde van de Zevenjarige oorlog

door de bisschop van de stad Metz, Noordelijk van Nancy gelegen. De fabriek maakt gewoon glas tot aan de Franse Revolutie (1789-1799). Tijdens die periode is de fabriek gesloten maar als zij in 1816 weer open gaat wordt zij omgevormd tot kristalfabriek. Vanaf dat moment zal de fabriek model staan voor elegant geslepen glaswerk en grote objecten zoals lichtkronen.

De fabriek staat ook te boek als de glasblazerij die voor het eerst perslucht gebruikte.

Waarschijnlijk heeft dat te maken met het feit dat de fabriek in 1832 uit kostenoverweging besloot om de vaak ingewikkelde slijppatronen in de vorm aan te brengen. Dat vereiste wel extra inspanning van de glasblazers die niet zelden leden aan longaandoeningen als gevolg van het uitwisselen van blaaspijpen tijdens het productieproces. Eén

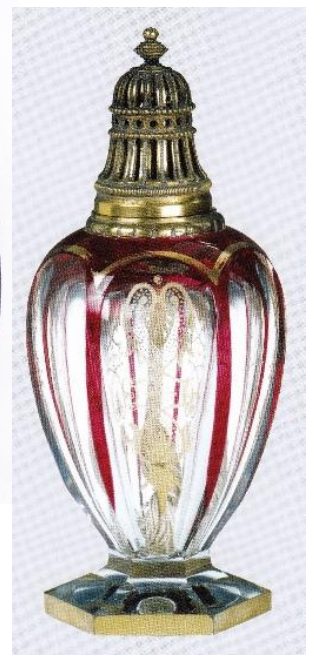
van de werkers in de fabriek met longproblemen bedacht daarop een soort van fietspomp die hij aan zijn broekriem kon hangen en die hij op de blaaspijp kon zetten in de laatste uitblaasfase. Het instrument is naar hem genoemd en de geschiedenis ingegaan als de Pompe (ook wel Piston) Robinet.

Niettemin wordt de fabriek wereldberoemd om zijn kristal met ingewikkelde slijppatronen. Een van de vroege modellen die men voor Berger maakt is gebaseerd op het lampmodel van Louis Müller. De patronen zijn ingeslepen.

Men bedient al spoedig vrijwel exclusief ambassades, gegoede burgerij en zelfs vorstenhuizen. Sommige ontwerpen die Baccarat uitvoert voor Berger zijn dan ook bestemd voor de upper class en werden, zoals het hieronder getoonde in brons gevatte model 'Amphore' dat tevens als prestige stuk fungeerde op internationale tentoonstellingen. De prijs was het equivalent van € 600,-, destijds een enorm bedrag. Een ander beroemd geworden model was 'Boule' waarvan Jean Jaques Faillot een uiterst luxe variant in blank en blauw kristal liet maken om de welgestelde elite voor zijn product te interesseren.

De kristalfabriek van Baccarat ondergaat in mei 1940 hetzelfde lot als de nabijgelegen fabrieken van Saint-Louis en Lalique en moet als gevolg van de Duitse aanval de activiteiten beëindigen. Na de oorlog is het nooit meer geworden zoals vroeger.

In Wingens-sur-Moder, in de na de Eerste Wereldoorlog van Duitsland terug verworven Elzas, bouwde de Art Nouveau kunstenaar René Lalique in 1919 zijn tweede glasfabriek. De eerste, in Combs-la-Ville, nabij Fontainebleau, die hij op instigatie van de puissant rijke parfumeur François Coty eerst had gehuurd en daarna gekocht, sloot in 1937 de deuren. In diezelfde periode maakte hij voor Berger een tweetal ontwerpen, waarvan er één wordt aangeduid als 'Artisjok'. Het bedrijf in de Elzas werd bij het uitbreken van de oorlog in 1940 stilgelegd maar in 1945 weer opgestart onder leiding van zoon Marc Lalique. In datzelfde jaar stierf René Lalique

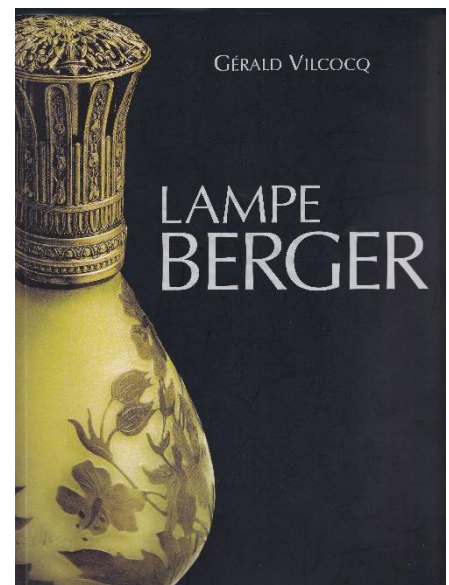

maar zijn ontwerp wordt nog steeds gemaakt getuige het voorbeeld dat ik de eerder vermelde vitrine aantrof.

Al met al kon directeur Faillot begin jaren dertig met trots reclame maken voor zijn collectie flacons, ontworpen door grootheden als Gallé en Lalique en gemaakt bij fameuze kristalfabrieken als Baccarat en Saint Louis. De modellen vielen niet alleen in de smaak bij het welgestelde publiek waarvoor de reclame in eerste instantie bedoeld was maar ook viel het oog van verzamelaars op de enorme hoeveelheid modellen en uitvoeringen. Dat voerde in 1994 tot de oprichting van 'Club des Collectionneurs de Lampes Berger' en in 1998 tot de uitgave van een lijvig boekwerk waarin de geschiedenis van A tot Z beschreven staat en waarvan in 2009 bij ARTEPRINT een Nederlandse vertaling verscheen. (ISBN 978-2-9099996-38-7).

In 1998 waren zo'n 700 modellen Lampes Berger bekend: het merendeel in keramiek maar een groot aantal in glas en kristal. In de lijst van flaconleveranciers kom ik een aantal namen tegen waar ik goed bekend ben geweest maar die inmiddels niet meer bestaan: Carl August Heinz in Kleintettau, Waltersperger in Blangy sur Bresle... Het maakte me een beetje melancholiek.

Toch maar eens teruggegaan naar die vitrine met mooie, modern vormgegeven flacons. Als er met vrienden over praat blijkt dat die wel degelijk van Lampes Berger gehoord hebben. Eén dame blijkt ze zelf verkocht te hebben in de tijd dat ze nog een winkel dreef. En ik? Bij mij ging het licht pas aan toen de keukenlamp kapot ging.

Met dank aan de firma E.P. Boelaars, Rotterdam Hillegersberg

SUMMARY ABOUT LAMPS THAT GIVE NO LIGHT AND PERFUME BOTTLES THAT HOLD NO PERFUME

Perhaps the West of Europe hasd never been so poor as during the 19th century, after Napoleonic rule. Housing conditions in the big cities were deplorable, sewer systems inadequate, canals. waterways and streets littered with stinking garbage. Hygienic conditions were abominable, and bacilli, viruses and harmful parasites had a free hand.

Louis Pasteur (1822-1895) had proven that conditions such as these were a source of infection and a possible cause of tuberculosis. Gradually people became aware of the dangers of overcrowded hospital rooms and cramped living conditions. However, the only disinfectants available were chlorine, discovered by the Swedish scientist Carl Scheele in 1775, and the poisonous Formaldehyde.

Müller lamp en teelbottlen met de originele doos.

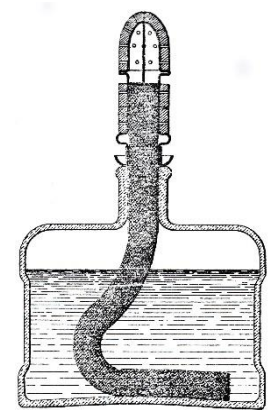
Cristallerie de St. Louis, ca. 1920

In 1885, Louis Müller, a Parisian pharmacist, invented what he called a 'smoke expelling, sanitary lamp'. His idea was based upon an thirty year old study by two German / Alsatian scientists who proved that spilling alcohol (either methanol or ethanol) on white-hot platina created oxygen and ozone that purified the air from unpleasant odours, smoke and agents of disease. Müller called his invention 'Lampe Fumivore Hygiënique' and was soon followed and imitated by others that launched similar products under names such as 'Katalyse Difusors', 'Ozosenteur' etc. None of these products survived untill to day, but for one, patented by the Parisian assistant pharmacist Maurice Berger. In 1910, two years after being granted a patent he started his own company, using a similar bottle as Louis Müller, whose company he took over. By the time of his death, in 1930, the

range of bottle shapes had grown into several hundreds, made from glass as well from china-ware. The greatest

glass artists of his time worked for him, such as Emile Gallé (1822-1895) who was particularly famous for his cameo decorations. Later, in 1937, Art-Nouveau artist René Lalique designed the 'Artichoke' bottle that is still in use today. Gallé as well as Lalique produced the bottles of their design in their own glass factory but others came from prestigious glasshouses such as Cristalleries de Saint Louis, famous for its cut-coloured crystal. Founded in 1586 it is the oldest in France and the first on the Continent to produce the English developed lead-crystal. A third supplier was the Cristallerie Baccarat, from 1763, well-known supplier for the 'rich and famous' upper class and famous for its complicated hand-cut patterns. In 2007, Maurice Berger's company was taken over by a French investment fund and survives as a flourishing enterprise till today as 'Groupe Berger'.

The shape of the modern bottles (although they are called 'lamps') is still related to the world of perfumes, which stands to reason as the liquids with which the difusers have to be filled, spread a delicate odour. And so, 120 years after Maurice Berger was granted a patent on his 'Lampe Hygienique' the brand still exists and is widely distributed. But I, after a 60 year career in the glass industry during which I have visited most of the bottle making facilities in Europe, had never heard of it untill I walked into a shop to buy a new lamp for my kitchen and found that the lamps they sold were of a completely different kind. One can never know enough about bottles, can you?

Drawing from Maurice Berger's Patent, 1898

**Design ca. 1970
Verreries Boussu, Belgium**

**Design 1950
Maker unknown**

Egypte in San Jose

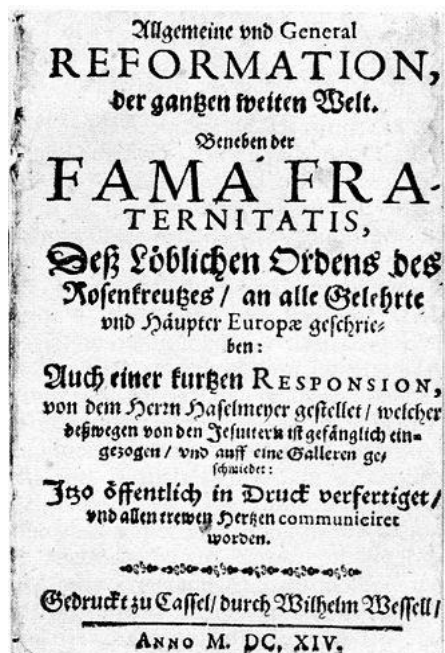
The Rosicrucian Egyptian Museum

Johan Soetens

Wie de laatste jaren het nieuws uit Amerika gevolgd heeft zou gemakkelijk tot de gedachte kunnen komen dat alles en iedereen daar als water en vuur tegenover elkaar staat. Toch kennen de Verenigde Staten bloeiende esoterische genootschappen die naar harmonie streven en zich richten op het hogere. Zo zijn er meer Vrijmetselaarsloges dan waar ook. Alleen in de staat Pennsylvania zijn er meer dan driehonderd. Een andere broederschap die zich richt op harmonie tussen het eigen innerlijk en de medemens en tegelijkertijd streeft naar 'het Hogere' is die van de Rozenkruisers, zo genoemd naar Christian Rosenkreuz wiens naam voorkomt in een aantal teksten die tussen 1612 en 1614 werden gepubliceerd. Rosenkreuz zou lange reizen hebben gemaakt en zich onder meer verdiept hebben in oosterse mystiek en de Joodse Kabbala. In 1614 werd na het verschijnen van handgeschreven teksten een gedrukt een manifest uitgegeven, *de Fama*

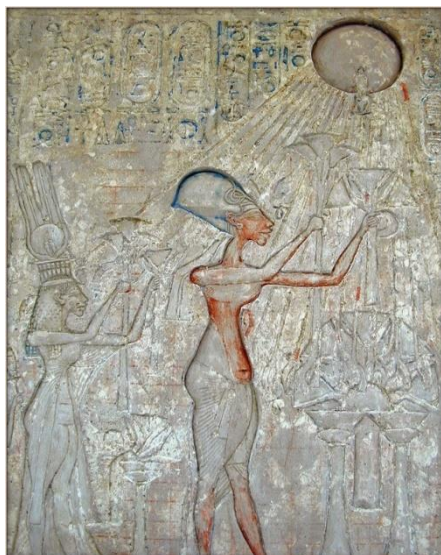

Meester Rozenkruis naar Amerika gebracht door de eerste groep Rozenkruisers, in 1640. Overhandigd aan Harvey Spencer Lewis namens de Engelse Lodge.

Fraternitatis oder Brüderschaft des hochlöblichen Ordens des Rosenkreutzes dat zeven keer zou worden herdrukt. Vanuit Duitsland verspreidde het fenomeen rozenkruisers zich naar Engeland, Frankrijk, Italië en vanaf 1640 ook naar Amerika. Van meet af aan kwamen zij met hun tolerante opvattingen in conflict met wat zij de tirannie van de Paus noemden maar ook met de versteende opvattingen binnen het Protestantisme en de machtsbewustheid van de dominees. Hun esoterische filosofie was ontleend aan een samenvloeijsel van Brahmanisme, de mysteriën van Eleusis en Samothrace, de Magie van Perzië, het Pythagorisme en, niet in de laatste plaats, het godsidee van Farao Amenhotep IV (1351-1333 v.C.) die zijn naam veranderde in Echnaton. Deze was de kleinzoon van Amenhotep II (1428-1400 v.C.) die door menig geleerde beschouwd wordt als de Farao van de Uittocht hoewel daar weinig bewijs voor schijnt te bestaan. Echnaton, de meest boeiende en interessante Farao uit de geschiedenis, veroorzaakte een revolutie op gebied van kunst, filosofie en godsdienst. Hij bestreed de machtige Amonpriesters, verplaatste zijn hoofdstad van Thebe naar het nieuw gebouwde El Amarna, verbood alle

dierengoden en kende slechts één god: de Zonnegod Aton. Zijn prachtige Hymne aan Aton, het 'Zonnelied van Echnaton' genoemd echoot nog door in de woorden van Psalm 104 en in Sint Franciscus 'Cantico delle Creature'. Na zijn dood namen de Amonpriesters wraak maar ondanks alle vernielingen zijn veel artefacten uit die tijd gevonden en hijzelf is nooit vergeten.

Uit Echnaton's Hymne aan Aton:

**Gaat gij ter ruste in de westelijke lichtberg
Zo is de aarde in de duisternis
Als in de dood..**

**Alle leeuwen komen uit hun hollen
alle slangen bijten
De duisternis is...
De aarde ligt in zwijgen**

Uit Psalm 104: 19 Vert. NBG

**De zon kent de tijd van haar ondergang
Beschikt Gij duisternis, dan wordt het nacht
Dan roert zich al het gedierte van het woud
De jonge leeuwen brullen om roof
En begeren hun spijzen...**

Halverwege de 19^e eeuw ontstond een hernieuwde belangstelling voor occultisme en daarmee voor de beweging van de rozenkruizers. Zo citeerde Rudolf Steiner, de grondlegger van de antroposofische beweging, uitvoerig teksten uit de manifesten van de rozenkruizers. In Amerika stichtte de collectioneur Harvey Spencer Lewis (1883-1993) de Ancient Mystical Order Rosea Crusis (AMORC) die in Amerika momenteel 80.000 leden telt tegen 200.000 rozenkruizers wereldwijd. Hij was een verzamelaar van artefacten met een mystieke betekenis en financierde in 1921 archeologische onderzoeken in Tel el Amarna. Als dank verkreeg hij een aantal Egyptische antiquiteiten. In 1929 bezocht hij zelf Egypte waar hij nog meer zaken wist te verkrijgen. In totaal bevatte zijn collectie meer dan 2000 voorwerpen die in 1966 door zijn zoon werden tentoongesteld in een speciaal gebouwd museum

dat tegenwoordig de grootste verzameling Egyptische antiquiteiten bevat in het Westen van de USA. De gebouwen doen nogal kitscherig aan maar tonen desondanks charmant onder de heldere Californische zon. Harvey Spencer Lewis schreef een groot aantal boeken en manifesten en was van mening dat de oorsprong van zijn esoterische beweging lag in het Oude Egypte en met name in de Amarna periode. Rozenkruizers weigeren aan te nemen dat men slechts één keer op aarde is, geloven heilig in reïncarnatie en zijn gefascineerd door de Egyptische cultus rond het leven in het hiernamaals. De museumcollectie is daar de afspiegeling van maar we zullen de lezer niet vermoeien met foto's van gemummificeerde schepselen en nagebouwde grafkelders maar ons beperken tot de glascollectie. Die bestaat naast een aantal zandkernflesjes voor een groot deel uit glaswerk uit de Romeinse periode.

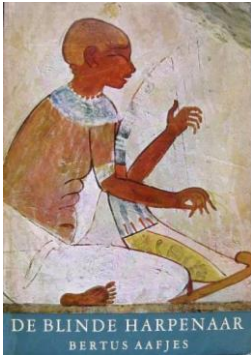

*No one may linger in the land of Egypt,
There is none who does not arrive
in the land of eternity.
As to the time of deeds on earth,
it is but a dream.
One says, "Welcome safe and sound,"
to the one who reaches the West.*

**Zij die bouwden uit rood
graniet
Die oprichtten een
grafvertrek
Die schoon wilden zijn
door schone bouw
Die werden gebeeld als
goden
Hunne offerstenen zijn
leeg
Als die van de
doodmoeden die stierven
aan de oever
Zonder één na te laten
die voor hen zorgde...**

*Klacht van de Levens-moede
Vert. Prof.Dr. G.v.d.Leeuw*

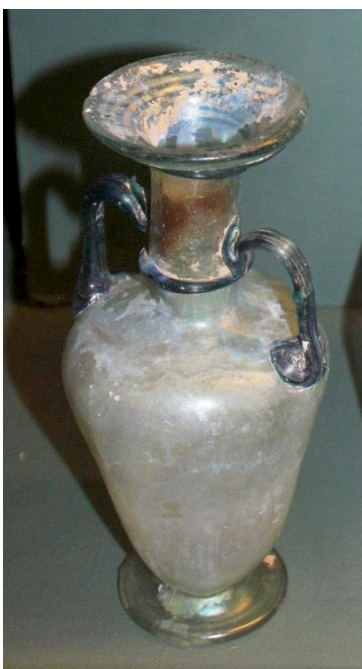
Een verrassing was het om op een plaquette aan de muur een tekst aan te treffen uit de liederen van de Blinde Harpenaar die voor een deel staan afgebeeld op een stèle uit de 19e dynastie (1300 v.Chr.) in het Leidse Rijksmuseum van Oudheden. Een complete tekst bevindt zich in het British Museum in Londen. Ik maakte daarmee voor het eerst kennis in 1950 dank zij een vertaling door Dr. Gerardus van der Leeuw (1890-1950). In 1955 publiceerde schrijver/dichter Bertus Aafjes een bundel vertaalde

Egyptische poëzie onder de titel 'De Blinde Harpenaar'. Waar hij de kennis van het Egyptisch vandaan haalde heb ik nooit begrepen. In ieder geval passen de weemoedige en beschouwelijke teksten goed bij de sterk met het leven na de dood verweven gedachtewereld van de Rozenkruizers.

De verbinding met het Oude Egypte en vooral die met de Amarna periode, maakt een bezoek aan dit museum dan ook zo interessant.

Het grootste deel van de glascollectie zal de lezer zo langzamerhand wel bekend voorkomen. Het zijn echter de daaraan gerelateerde eeuwenoude poëtische teksten die een bezoek aan dit museum bijzonder maken.

Twée Kretensische vazen 200-400 AD

SUMMARY

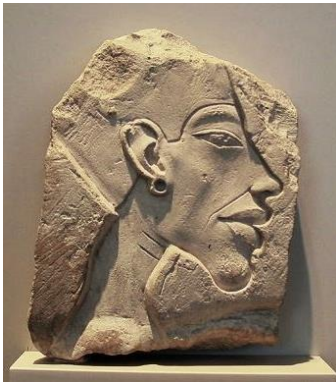
The Rosicrucian Egyptian Museum, tucked away in a residential area of San Jose, California, houses the largest collection of Egyptian artifacts in the Western part of America. They were mostly assembled between 1915 and 1927 primarily during excavations, backed by the Rosicrucian Order, in Tel el Amarna in 1921, as well as from a kind of ‘shopping tour’ in Egypt in 1929.

The first museum was established in 1928 by Harvey Spencer Lewis (1883-1939), founder of the *Ancient Mystical Order Rosea Crusis* (AMORC). In 1966, his son and successor Ralph Maxwell had new buildings constructed for the museum in an Egyptian inspired style and had it designed as a teaching museum with information about Egyptian history and religion, next to displays.

Visitors, entering the building passing its Lotus columns, can enjoy the thousands of artifacts, among which is a small collection of Egyptian sand-core unguentaria as well as glass from the Roman period. Limited as their number may be, they offer an opportunity to learn something about ancient beliefs and old Egyptian poetry.

The Rosicrucian Order derives its name from Christian Rosenkreuz who traveled widely in the East where he studied Magic as well as the Jewish Qabala and gathered esoteric knowledge from distant mystics. Supposedly he was born in 1378 and would have reached the age of 106. In 1614 a manifest, the *Fama Fraternitatis*, was printed, followed a year later by the *Considerio Brevis* (Short Contemplation). Both books contain the philosophy and beliefs of the Order, a complicated combination of alchemy, theosophy, Quabalistic thought and the occult.

Rosicrusians strongly believe that our time on earth is not limited to only one lifetime, hence their fascination with the culture of ancient Egypt with its focus on the afterlife.

They especially venerate Pharaoh Amenhotep IV (1351-1333 BC) whom they consider to have been one of the first to formulate their esoteric philosophy. He changed his name into Echnaton or Ekhenaton and closed the temples of all other gods except those of his Sun God Aton. That period of monotheism did not last long. He died young, probably murdered by the priests of Amon. However, the free (‘Amarna’) style that artists such as painters and sculptors were allowed to practice, in contrast with the traditional stiff and static way of rendering, has given him forever a place in history.

Also attributed to him is the great Hymn to the Sun God Aton although there is no direct proof that he actually wrote it himself. Since there are several similarities between this Hymn and Psalm 104 a great number of speculations and theories have been developed around it. Most of these were little more than wishful thinking, declaring Echnaton a mentor of Moses, a philosopher before his time and even a Christlike figure and teacher of the true God. This was especially the case during the first half of the 20th century but since then these ideas have faded away as more archaeological evidence from Thebe and El Amarna became available.

FROM ECHNATON'S HYMN TO ATON
*You rise beautiful from the horizon on heaven..
 You are distant but your rays are on earth
 When you rest in the western horizon,
 the land is in darkness
 Every lion goes out from its den
 Every snake bites
 Darkness envelops, the land is in silence.
 At daybreak you remove the darkness
 And the two lands are in festival
 Awakened and standing on their feet
 Their arms are in adoration at your sunrise...*

FROM PSALM 104
*He appointed the moon for seasons
 The sun knowest his going down
 Thou makest darkness and it is night
 Wherein all the beasts of the forest do creep
 forth
 The young lions roar after their prey...
 The sun ariseth..
 Man goeth forth unto his work
 O Lord, how manyfold are thy works
 The earth is full of thy riches....*

AMERICAN CONCENTRIC RING FLASKS

Johan Soetens

Weinig Amerikaanse flessen hebben zo'n verbinding met de historie en zijn in zo'n rijk gamma aan kleuren geblazen als wat aangeduid wordt met 'flasks', al naar gelang de afmeting en inhoud te vertalen als 'Zakflacon', 'Heupfles' of 'Veldfles'. Meestal dragen ze aan de ene zijde een afbeelding van de 'American Eagle' en aan de andere kant die van een historische figuur zoals een President of Generaal dan wel een verwijzing naar een historische gebeurtenis ('Success tot he Railway'). Vooral in de eerste helft van de 19^e eeuw werden veel flasks gemaakt met Vrijmetselaars symbolen en een andere aparte groep zijn de veelkleurige 'scrollflasks' die met een patroon van krullen gedecoreerd zijn. In de loop der jaren hebben we een aantal van deze groepen de revue laten passeren dank zij ons samenwerkingsverband met de Amerikaanse vrienden van American Bottle & Glass Collector. Binnen de redactie van het maandblad van die naam is Mark Vuono de specialist op het gebied van flasks en draagt regelmatig artikelen daarover bij.

In het oktobernummer 2019 schrijft hij over '*Concentric Ring Eagle Flasks*' een uiterst zeldzame en kleine groep van wat men gerust als veldflessen mag aanduiden: force horloge-vormige, bijna een Kilo wegende flessen, aan beide zijden gedecoreerd met concentrische ringen met in het centrum de afbeelding van een American Eagle. In het boek van het pioniers echtpaar Helen en George McKearin '*Two Hundred Years of American Blown Glass*' (Crown Publishers Inc. New York 1949) staat er een afgebeeld maar inmiddels zijn nog twee variaties bekend geraakt met een afwijkend aantal ringen. De drie vormen staan zoals gebruikelijk in Amerika met een code geregistreerd, namelijk GII-76, GII-76a en GII-77. De flessen zijn uiterst zeldzaam: van het model GII-77 zijn slechts zeven exemplaren bekend, waarvan twee behoren tot de collectie van het Corning Museum of Glass. Eén daarvan is van groen- de andere van lichtblauw glas. Deze uitvoering heeft slechts aan één zijde een adelaar: aan de keerzijde staan de letters NG Co (New England Glass Companies).

Zij-aanzicht van links naar rechts: GII -76a, GII-76 en GII-77 De twee GII-77 uit de collectie Corning Museum

Wie de flessen aan de zijkant bekijkt ziet al snel dat model GII-76a het kleinste aantal ringen heeft en GII-77 de meeste. Dat intrigeerde mede-verzamelaar en lezer van *Antique Bottle and Glass Collector* Matt Lacy en geïnspireerd door Mark Vuono's artikel begon hij een speurtocht naar de mogelijke symboliek achter die ringen en de daarin gevatte adelaar. Eerst de ringen maar eens geteld. Dat zijn er voor het meest linkse model aan iedere zijde 8, in totaal dus 16 en met de scheiding in het midden meegerekend 17. Met dezelfde telmethode kom je bij het middelste model op 19 en bij de rechtse fles op 25. In het januarinumnummer publiceerde hij zijn bevindingen.

Allereerst blijken concentrische cirkels te staan voor 'Verenigd' of 'Verenigen' en dan is, in combinatie met die adelaar de link met de Verenigde Staten al gauw gemaakt. De '76' modellen moeten gemaakt zijn bij de South Boston Flint Glass Works die bestond van 1813 tot 1830 en het '77' model bij The New England Glass Company, in bedrijf van 1818 tot 1892.

De volgende vraag die zich opdroeg was in hoeverre het aantal ringen op de flessen iets te doen konden hebben met de geschiedenis van de Verenigde Staten. Die zijn niet in één keer ontstaan maar gaandeweg samengegroeid. Mat Lacey begon met de 17 ringen van GII 76a, dook in de historie en vond dat de 17e Staat die zich bij de Unie voegde Ohio was, maar reeds in 1803. Toen bestond de Boston Flint Glass Works nog niet. Zou het getal 17 dan iets met de sterren op de Amerikaanse vlag te maken kunnen hebben?

Bingo!

In 1812 werd bij de Colrain School House in Colrain, Massachusetts, voor het eerst de 'Stars and Stripes' met 17 sterren gehezen. Dat historisch moment is op een schilderij vastgelegd. Colrain ligt dichtbij Boston, dus de verbinding met de glasblazerij ligt voor de hand. En wat nu met de 19 ringen van flask GII -76? De 19^e staat die zich bij de Unie aansloot was Indiana, in 1819. Maar was er ook een vlag met 19 sterren? Jazeker, dat is zelfs een museumstuk want die woei ooit aan de mast van de USS Constitution, een van de zes fregatten die in de jaren 1790 gebouwd werden na het aannemen van de 'Naval Act of 1794'. George Washington liet persoonlijk het schip noemen naar de Grondwet van de Verenigde Staten. Tijdens de oorlog van 1812 met Engeland

versloeg het vijf Britse oorlogsschepen zonder zelf veel schade op te lopen. De 65 cm. dikke planken van dit enorm zware schip konden door de Engelse kanonskogels niet doorboord worden waardoor het de

bijnaam 'Old Ironside' kreeg. Tegenwoordig ligt het nog steeds in haar thuishaven Boston en is het gehele jaar open voor bezoekers. Na een grondige restauratie, in 1997, is het weer in staat zelfstandig te varen en voert dan huidige 'Stars and Stripes' maar dat was in 1812 natuurlijk niet zo, zoals uit schilderijen uit die tijd blijkt.

Tenslotte de flask met de meeste concentrische cirkels: GII -77 waarschijnlijk de enige die niets met de Amerikaanse vlag te maken had maar met het aantal staten en de enige met het merk van de New England Glass Company waar twee grote glasovens in gebruik waren. Het merk NG Co. werd tussen 1818 en 1845 gebruikt.

Van 1836 tot 1837 bestond de Unie uit 25 staten. Het is goed mogelijk dat dit model fles uit patriottische overweging gemaakt is in 1837, het jaar waarin Andrew Jackson geïnstalleerd werd als zevende president van Amerika.

En zo zien we maar weer dat een fles nooit zomaar een fles is, maar een bron van verhalen.

The above is based on two articles from the monthly 'Antique Bottle & Glass Collector', issues October 2019 and Januari 2010, resp. by Mark Vuono and Matt Lacy with kind permission of John Pastor, editor.

Perhaps **Concentric Ring Eagle Flasks** could be called 'canteens', for, with a weight of almost one Kilo one must use both hands to hold them. They are, on both sides, decorated with concentric rings, inclosing an American Eagle. There are three varieties known with a total of resp. 17, 19 and 25 rings. The latter has on one side the letters NG Co (New England Glass Company). They are very rare: from this type only zeven are known to exist. It has long been a question as to what the rings are referring. Matt Lacy thought that the rings symbolized Unity and had to do with facts in the history of the United States. He found that, in 1812, the 'Stars and Stripes' once had only 17 stars and was for the first time raised over the Colrain schoolhouse in Massachusetts. His search for a flag with 19 stars led him to the war of 1812 with England, during which the American warship 'USS Constitution' defeated five English warships, flying a flag with 19 stars. Finally, the bottle with 25 circles refers most likely to the 25 states that had joined the Union during the 1837 election commemorating Andrew Jackson's accomplishments as the seventh president of the United States.

Glas in de Balkan een reisverslag

Willem van Traa

Onze zomer begon al vroeg in Plön. Met zo'n 30 C ging de zonnehoed op en veel drinken achter de verkooptafel. Van twee volle dozen op de heenweg, bleef er een halfvolle over. Gelukkig wilde Annelies Wagter die wel mee terug naar huis nemen. Wij vertrokken door Duitsland, Oostenrijk, Italië, Slovenië, Kroatië, Bosnië-Herzegovina tot in Montenegro.

Eerst de Autobahn, Innsbruck, Brennerpas, Sud Tirol/Alto Adige naar Trieste. Een korte stop in **Fulda** dat eeuwenlang is bestuurd door Bisschoppen. Het museum heeft vooral kerkelijk glas. Napoleon maakte een eind aan het kerkelijke bestuur en gaf het in 1802 aan Willem van Nassau als troost voor het verlies van zijn Stadhouderschap. Willems' keuze voor de Fransen duurde maar kort, in 1806 koos hij weer de kant van Pruisen. Zo stond hij in 1813 aan de goede kant om koning van de Nederlanden te worden.

Bij Innsbruck rijden we langs Hall met een glashut uit 1543, waar glasmaesters uit Altare hebben gewerkt. Innsbruck zelf had ooit een hofglashut van Aartshertog Ferdinand II. Hij zou er voor gezorgd hebben dat glasmaesters uit Murano er legaal konden werken. Het bewaarde glas uit deze hutten staat nu in het Weense Kunsthistorisches Museum. Deze dekselbokaal, gegraveerd en koud beschilderd komt uit de Hofglashut.

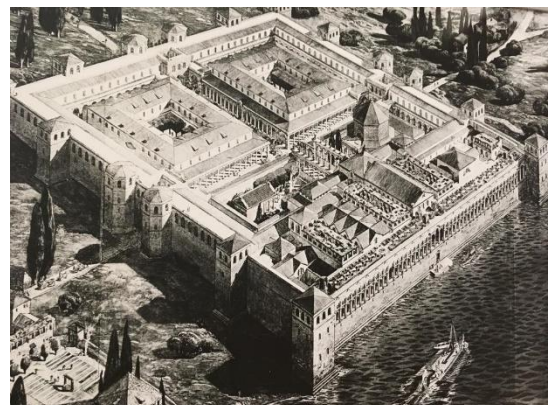
Trieste is een havenstad vol herinneringen aan de Oostenrijk-Hongaarse König und Kaiserzeit (KuK) tot 1918, toen de Italianen de stad overnamen. Het is nu een combinatie van Wiener Schnitzel en Pasta à la Vongole. Glas heb ik niet gezien, wel mooie gebouwen, kunstmusea en restaurants. In de haven lagen twee cruiseschepen, drijvende flatgebouwen die hun lading in bussen naar de bezienswaardigheden stuurden. Dat zouden we langs de hele kust houden, in elke haven meer. Daarom waren hotspots als Split, Dubrovnik of Kotor overvol.

Na Trieste, de Balkan in. Een gebied dat aanleiding geeft tot duistere voorstellingen, versterkt door wat er in de laatste oorlog gebeurd is. In Slovenië is daar weinig van te merken: het westen verschilt weinig van Italië en het noorden lijkt erg op Oostenrijk,

inclusief chalets. Het heeft zich vrijwel buiten die oorlog kunnen houden en is zo veel ellende bespaard gebleven. Kroatië is niets bespaard gebleven, zowat overal is gevochten. Veel namen herinneren aan oude krantenkoppen. Het land benadrukt z'n eigenheid en geschiedenis, die indrukwekkend is: Griekse kolonisten, Romeinen, Byzantijnen, invallende Avaren, Hunnen, ed, Osmanen, Venetianen, diverse regionale koninkrijken, Oostenrijk-Hongarije (KuK), Italië en Duitsland in WWII, die Tito's partizanen uiteindelijk wonnen en daarna Joegoslavië. Daaruit ontstonden de nieuwe staten, die nog steeds niet veel met elkaar op hebben. De grensovergangen zijn zoals wij die vroeger kenden: lang in de rij wachten op je beurt bij onvriendelijke douaniers. De alles overtreffende trap is die van Montenegro. Je zou denken dat toeristen er welkom zijn, maar zo zit voor officiële instanties de wereld niet in elkaar.

Eerste plaats in Kroatië is **Opatija**, een in de KuK-tijd ontwikkelde mondaine badplaats waar naast het overvolle strand weinig te doen is, behalve wandelen langs de boulevard. Gelukkig heeft ons hotel een warm zoutwater binnenbad. Door naar Trogir, een oude vestingstad op een eilandje. De terrassen aan de kade bieden zicht op

superjachten. We nemen de waterbus, in de zeebries een ruim uur varen door de baai naar **Split**. Aan de kade de bekende cruiseschepen. Het oudste deel van Split is het in 305 CE gebouwde paleis van Keizer Diocletianus. In de 7^e eeuw is binnen het verlaten paleis een stad gebouwd, een wir-war van straatjes, tot kerken omgebouwde klassieke tempels, een plein met zuilengalerijen van de oude agora en Romeins/Middeleeuwse huizen. Om iedere hoek is wel iets te ontdekken. Helaas wordt het genieten vaak lastig gemaakt door grote groepen die zich met een gids door de smalle straatjes dringen. Tegen deze jaarlijkse volksverhuizing is zo'n oude stad niet opgewassen. Ik ben benieuwd wanneer hier alles vast komt te staan zoals in Venetië.

Musea bieden gelukkig uitkomst: mooi, koel en rustig. Tot mijn vreugde zie ik de olielamp waarop een afbeelding van een glasblazer waarover we in eerdere nummers hebben geschreven. Uit de drukte van Split is de terugvaart naar Trogir met de ondergaande zon over de baai een verademing.

We rijden verder naar Dubrovnik. Eerst over de tolweg. Halverwege is de afslag naar **Zadar**, vroeger Zara. Dat kent elke DOF'er van de Maraschinokersen likeur in vierkante gezegelde flessen, met stro omwikkeld. Van Klaas Prins' artikel in nr 132 wist ik van het glasmuseum aldaar. Klaas heeft niets teveel gezegd! Het museum is in een 19^e eeuwse paleis en heeft een schitterende collectie, opgegraven in de kunststreek. Beschrijven van wat er in dit museum allemaal is te zien, is onbegonnen werk. De foto's moeten maar voor zich spreken. Ga er vooral langs als je in de buurt bent. Een paar bijzonderheden: iedereen kent wel de glazen urnen met deksel waarin de Romeinen na verbranding menselijke resten verzamelden. Lang heb ik me afgevraagd hoe die urnen zo intact gebleven zijn. Het antwoord kreeg ik in het Römisch-Germanisches Museum in Keulen toen ik de loden potten zag waarin deze urnen ter bescherming geplaatst werden. Hier, in een land dat geen gebrek heeft aan steen, zijn de potten niet van lood maar van steen, ook het deksel. In rijen stonden ze in de grond en werden er bij de opgraving weer uit gehaald, compleet met as en botresten.

Verder staan ergens in een vitrine zes schaaltes met de basisingrediënten om glas te maken. Van linksboven met de klok mee: Potas, Soda, Natron, fijn zand, kwarts en kalk. Met wat vuur erbij hebt je glas!.

Zoals altijd koop ik in de winkel alle glasboeken: over Romeins glas in Kroatië, 11^e tot 19^e eeuwse glazen lampen, in de vorm geblazen Romeinse flesjes en wat er aan glas uit een 16^e eeuwse Venetiaans scheepswrak is geborgen. Dat vervoerde onder meer glazen kralen, (fragmenten van) Venetiaanse glazen, vlakglas ruitjes en brillenglazen. Slechts een deel van de boeken is ook in het Engels, maar als je weet dat glas in het Kroatisch 'Staklo' is en 'Rimi' Romeins, kom je een eind. <https://www.youtube.com/watch?v=YXo6hWi5lSQ&feature=youtu.be>

Van Hans van Rossum kreeg ik een link voor dit filmpje waarop de opgravingen te zien zijn. Genieten!

We nemen de kustweg, prachtig uitzicht over zee en eilanden, maar smal, vol vrachtverkeer en om de vijf kilometer een dorpje. De weg wordt bij Neum onderbroken omdat ook Bosnië-Herzegovina een uitgang naar de zee moest hebben. Dus eerst de Kroatisch-Bosnische grens over, een eindje door Bosnië en dan de Bosnisch-Kroatische grens over. Met alle langdurige formaliteiten die daarbij horen. Neum is klein en vol goedkope drank, sigaretten en benzine, die volop ingeslagen worden.

Door dat alles komen we laat in **Dubrovnik**, het Venetiaanse Ragusa, waarvan de oude stad nog geheel ommuurd aan de zee ligt. Met de bushalte voor de deur zijn we in een paar minuten bij de westelijke Pile poort. Daar blijken zowat alle bussen hun eindpunt te hebben en moet iedereen over de smalle Middeleeuwse ophaalbrug en poort de stad in.

In de Middeleeuwen liepen er in een handelsstad als Dubrovnik veel nationaliteiten rond. Dat is nog steeds zo, al waren er toen zeker minder Japanners en Chinezen. Na een aardbeving in 1667 is de hoofdstraat verruimd opgebouwd met kazerneachtige gebouwen, winkels beneden en boven woonhuizen. Alle andere straatjes zijn nauw en volgen de heuvels trap op en trap af. Er zijn te veel kerken en kloosters om allemaal te bezoeken.

In het Franciskaner-klooster is de oude apotheek bewaard gebleven. De oude winkel doet nog steeds dienst als apotheek.

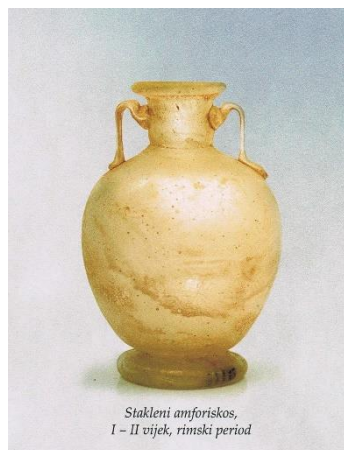
Van Dubrovnik naar het zuiden wordt Kroatië steeds smaller tot het eigenlijk alleen nog de kustweg is. In Cavtat, een ommuurd plaatsje aan een baai is oesterkweek de belangrijkste nijverheid. Dat wordt dus onze lunch, want verser kan niet. Daarna staat er plotseling een file die er op duidt dat de grens met Montenegro is bereikt. Na een ruim uur in de brandende zon zijn we eindelijk aan de beurt. We blijken geen goede 'groene kaart' bij ons te hebben. Geen probleem, we kunnen er in een onduidelijk bureautje een krijgen, als we wel € 15 betalen. Vroeger stond dit gebied bekend om struikrovers. Kennelijk zijn die nu in

overheidsdienst gegaan. Enfin, we beschouwen het maar als ontwikkelingshulp.

Verderop ligt aan de baai **Budva**, een oude vesting- en havenstad. Binnen de muren straatjes, pleinen, winkels en cafe's. Buiten veel terrassen langs de kade. Al eeuwen leven hier RK- en Orthodoxe kerken naast elkaar, blijkbaar zonder problemen, een uitzondering in dit gebied. Tegenwoordig is Budva een 'boomtown' waar hoge hoteltorens en shoppingmalls gebouwd worden, zo te zien lukraak. De oude stad heeft de charme van elke mediterrane havenplaats, maar in de moderne ring daaromheen is die ver te zoeken.

We ontdekken in het plaatselijke museum dat onder een groot hotel oude huizen en een necropool opgegraven zijn. Het museum toont de vondsten: mooie mozaïeken, veel keramiek, glazen grafurnen in hun stenen potten en veel ander glas. Gelukkig blijkt er een boek over het museum te bestaan en na lang zoeken wordt het laatste exemplaar gevonden, wel in het Montenegrijns. Eigenlijk is het meer een plaatjesboek van de stad, maar de foto's zijn mooi en groot. Wonderlijk te bedenken dat de meeste oude steden langs deze kust boven op oudere Grieks/Romeinse zijn gebouwd. Er moet nog een grote hoeveelheid nog niet ontdekt glas in de grond zitten. Ik zou bijna in de verleiding komen de volgende keer een schop mee te nemen!

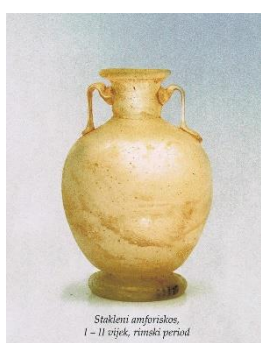
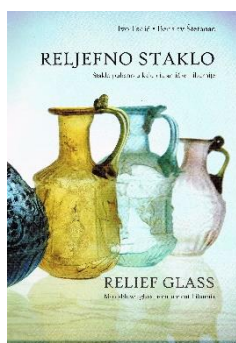

Stakleni amforiskos,
I – II vijek, rimski period

Een van die steden is Kotor, dat aan een fjord ligt. Dit was vroeger een belangrijke haven van de KuK-marine. Nu liggen er vissersboten, jachtjes en watertaxi's om mensen van en naar de cruiseschepen te varen. Kotor is schuin tegen de berg gebouwd, dus is klimmen in de nauwe straatjes.

De kerk is interessant, ooit uitgebreid door rond en deels over de bestaande zeer oude kerk te bouwen. Er is een klein museum met wat er bij de restauratie tevoorschijn kwam. We hadden ons voorgenomen om de laatste dagen in het binnenland te gaan wandelen. Maar sinds we de Balkan binnenreden bleef de temperatuur constant rond 35 C. Aan

Stakleni amforiskos,
I – II vijek, rimski period

zee is dat te doen, maar het binnenland was nog warmer. Dus besloten we naar huis terug te rijden. We komen zeker terug, maar dan niet in de zomer.

Summary

Our summer holiday started in Plön, in the North of Germany, with a 30+ temperature. From there we took off for a long drive via Germany, Austria, Italy, Slovenia, Croatia, Bosnia-Herzegovina to Montenegro and back home.

First to Trieste. A short stop in Fulda which Napoleon in 1802 presented William of Nassau with as a compensation for his loss in the Netherlands. Near Innsbruck lies Hall, where in 1543 a 'Glashütte' started with glass masters from Altare. In Innsbruck Archduke Ferdinand II had his 'Hofglashütte'. He reportedly would have ensured that glass masters from Murano could there legally work. Most glass is now in the Vienna Kunsthistorisches Museum.

Trieste was part of the Austria-Hungarian Empire (KuK) until 1918, when the Italians took over. It is now a combination of Wiener Schnitzel and Pasta à la Vongole. It has beautiful buildings and art museums that, alas, house no glass collection. Trieste borders on Slovenia, which differs little from Italy in the West and is like Austria in the North, including chalets. It has kept itself out of the recent war and has evaded much misery that way.

Croatia took the full blow of that war. The country now emphasizes its identity and impressive history: from Greek settlers, Romans, Byzantines, invading Avars, Huns, Osmonds and Venetians to various regional kingdoms, such as that of Austria-Hungary.

Our first visit in Croatia was to **Opatija**, once a fashionable resort of the Austrian Empire. Then on to **Trogir**, an old fortified town on a small island. We took the water bus, in the sea breeze an hour sailing through the bay to **Split**. The oldest part of Split is built in the 7th century on and in Roman Emperor Diocletian's palace of 305. Now it is a maze of small streets, classical temples converted to churches, a square with porticoes of the ancient agora and Roman-medieval houses. Unfortunately, we are repeatedly hindered by large guide-led groups that crowd through the narrow streets. I wonder when all will come to a standstill like in Venice. Museums offer a happy escape: cool, quiet and beautiful. I'm happy to see an small oil lamp with the image of a glassblower.

Next to Dubrovnik. Halfway is the exit to Zadar, formerly Zara. Every glass collector knows the square, straw wrapped and sealed bottles for what still is the local speciality: Maraschino cherries liqueur.

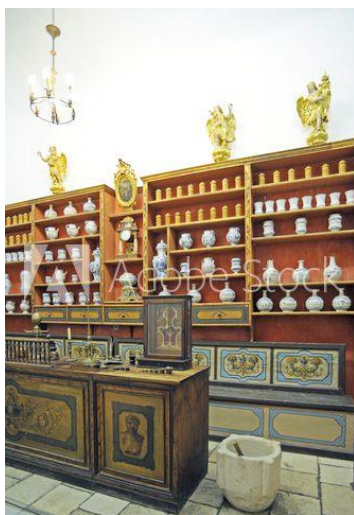

Thanks to Klaas Prins' article (nr 132) I knew about the glass museum with its superb collection, unearthed from the necropolis in the area. Describing everything is an impossible task but everyone will recognize the glass urns in which the Romans collected human remains after cremation. In Western areas they were secured by placing them in leaden pots. Here no lead but stone pots with ditto lids, which have been found, standing in rows, complete with ashes and the remains of bones.

Dubrovnik, Ragusa in Venetian times, still is a fully walled city. At the Western 'Pile' gate everyone has to pass over the narrow Medieval drawbridge and gate. After an earthquake in 1667 the main street was extended built up with barracks-like buildings, shops below and above living houses.

In the Franciscan monastery the old apothecary is preserved and is still a pharmacy. In the hustle and bustle of the city such a monastery is a haven of peace and quiet.

From Dubrovnik to the South, Croatia is becoming narrower. Suddenly there's a traffic jam indicating that we have reached the border with Montenegro.

Our last stop is **Budva**, an old fortress and port city. Within the walls, streets, squares, shops and cafes, outside terraces along the quay. For centuries Catholic and Orthodox churches have co-existed with each other, without problems, which is exceptional in this area. Now Budva is a 'boomtown' where high hotel towers and shopping malls are built, haphazard so it seems. The old town has the typical charm of a Mediterranean port. We discovered in the local museum that old houses and a necropolis were dug up while renovating a large hotel. The museum displays beautiful mosaics, ceramics and many urns in their stone pots and lots of other glass. Strange to think that most old towns along this coast are built on top of older Greek/Roman settlements. There's still much glass not yet discovered in the ground. I would almost be tempted to bring a shovel next time!

One of these towns is located nearby: Kotor. It once was an Austrian navy base. Now, there are just fishing boats, sailing yachts and water taxis. The church is interesting, it has been extended around and on top the existing old church building. At the top is a small museum.

We had planned to go hiking the last few days in the backcountry, however, the temperature had not been below 35 C. On the coast that is bearable, but knowing that inland it would be even hotter, we decided to drive back home. We will be back for sure, but not in the summertime.

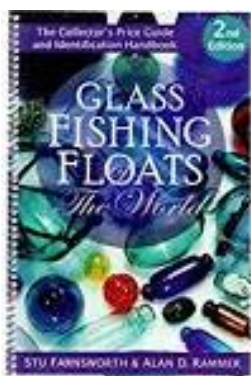
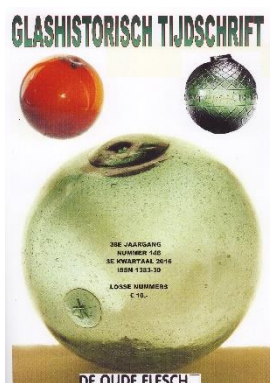
EN DAN DIT NOG.....

Liefhebbers antiek glas, opgelet!

Theo Zandbergen maakte ons attent op de website ancientglass.wordpress.com waarop schitterende foto's te zien zijn van antiek glas uit particulier bezit, voorzien van een deugdelijke beschrijving. Onder andere zijn er voorwerpen uit de collecties van Hans van Rossum, Joop van der Groen en uiteraard Theo Zandbergen zelf. Van harte aanbevolen. Een genoegen om te bekijken.

Liefhebbers van visnetbollen, dit is misschien iets voor jullie

Voor wie blad 146 (3^e kwartaal 2016) met interesse gelezen heeft is het misschien interessant te weten dat op Ebay onder nummer 352777917 het boek 'Glass Fishing Floats of the World' wordt aangeboden, geschreven door Stu Farnsworth & Alan D. Rammer. (\$ 75,-)

Jürgen Böhrens uit Plön maakte ons daarop attent.

De beschrijving luidt: 'A slender (64 page) spiral bound volume (6 inches wide by 9 inches high). This book is a price list based on the size, color, shape, and markings on glass fishing floats. It is a very useful system of classifying floats by size and color. The culmination of over 50 years of combined knowledge and worldwide correspondence with fellow collectors by these authors '.

Goed nieuws voor jeneverliefhebbers

Hij is er weer. De 10- jarige Old Schiedam is weer te koop in de slijterij van het Jenevermuseum.. !00% moutwijn jenever, heerlijk zacht, tonen van vanille en hout. 10 jaar gelagerd op Bourbon vaten! Prijs € 52,50 maar dan heb je ook wat!

Liefhebbers van Royal Leerdam

krijgen van ons lid Hennie de Boer-de Zwart het advies de foto's nog eens te bekijken die gemaakt zijn in 1968 tijdens de opening van het Glasvormcentrum door Prins Bernhard. Intikken: Leerdam-Koninklijke Nederlandse glasfabriek opening 27 september 1968. Fotograaf: Ge van der Werf. Collectie fotoarchief 1963-1968. Instelling ANP Foundation

Een eervol verzoek.

Het ongetwijfeld grootste en mooiste museum voor glas ter wereld is het Corning Museum of Glass in het Noorden van de staat New York. Onderdeel van het museum is een gigantische bibliotheek: The Rakov Research Library. Curator Julie Kabelac meldde zich aan bij het secretariaat als abonnee op ons blad hetgeen bij ons de mening lijkt te bevestigen dat het Glashistorisch Tijdschrift internationaal waardering ontmoet. Tevens wil ze graag alle reeds verschenen nummers in de bibliotheek opnemen. Inmiddels hebben John Poot en ik een veertigtal nummers bijeengescharreld en die zullen binnenkort hun weg naar Amerika vinden.

Ik heb het al eerder geschreven: we mogen best trots zijn op ons blad maar laat het alsjeblieft geen éénmanszaak worden!

Struinen op de Brocantemarkt.

Evert Hellebrekers

Wie zich het artikel 'Fonteinen en de Groene Fee' over gebruik en misbruik van Absinthe in blad 155 (4e kwartaal 2018) nog herinnert (indien niet, zoek het dan even op. Jullie gooien die verschenen nummers toch niet weg?) kan zich wellicht voorstellen dat ik in een milde vorm van extase raakte toen ik deze Pernodfles aantrof.

Samen met Johan Soetens schreef ik in genoemd artikel over het gebruik daarvan, de inspiratie (?) die schilders als Toulouse Lautrec, Paul Gauguin, Manet en Edgar Degas daardoor opdeden.

De fles is mondgeblazen rond het begin van de 20^e eeuw, heeft een merkwaardig klein zegeltje en is afkomstig van de Zwitserse vestiging in Couvet. Henri-Louis Pernod, de oprichter van de firma, had twee zoons. De oudste, Edouard, vestigde zich in

Zwitserland. Zijn vader en broer bleven in het Franse Pontarlier. Flessen zoals deze worden ook op internet aangeboden. Ik zag er laatst nog een voorbijkomen voor \$ 140,- .

Nou, dat heb ik er op de brocantemarkt niet voor betaald hoor.

Inmiddels staat hij pal naast de absint fontein die ik middels de najaarsveiling in Leerdam in bezit kreeg. Oude kameraden opnieuw verenigd.

TUIGLEDER is een dik soort leer dat met name in de paardenwereld veel gebruikt wordt. Daarom is het zo aardig dat het ook voor andere doeleinden benut kan worden, bijvoorbeeld voor tassen.

Wéér struinend over de brocantemarkt in Delft kwam ik deze leren doosachtige vorm tegen, bestemd voor drank. Ja, dan gaan bij mij meteen de bellen rinkelen!

Bovendien: met sigaren.

De verkoper vroeg een leuk prijsje, niemand anders had kennelijk interesse, dus was-ie voor mij.

Ik kreeg direct fantasieën van een keurig geklede heer die in zijn koets zat met dit voorwerp als reisgenoot. Om 12.00 ging zijn vestzakhorloge bellen – tijd voor een neut en een sigaar, de geneugten van het goede leven.

Het flaconnetje was afgesloten met een draaibekertje. Gemakkelijker kun je het niet maken. Spannend vond ik dat op de linkerhoek van het tasje een koperen monogram zit met de letters **LH**, gekaderd in een driehoek.

Het zou best uit de tijd van de Art-Deco kunnen stammen.

Naar de inhoud moeten we raden. Een mooie cognac of een oude genever?

Ik houd het op het eerste. Waarom? Wel, naast de cognac had je ook nog een imitatie.

Later werd dat VIEUX XXX, een Hollands product dat ook wel 'Koetsiertje' werd genoemd.

Zo blijf je toch in de paardenwereld.

En dan nu - de brand in de sigaar, een ferme slok en de teugels strak. Proost!

Europa's Grootste Vintage Evenement

VERZAMELAARS
JAARBEURS

**18 & 19
april 2020**

nj: 14 & 15 nov. 2020

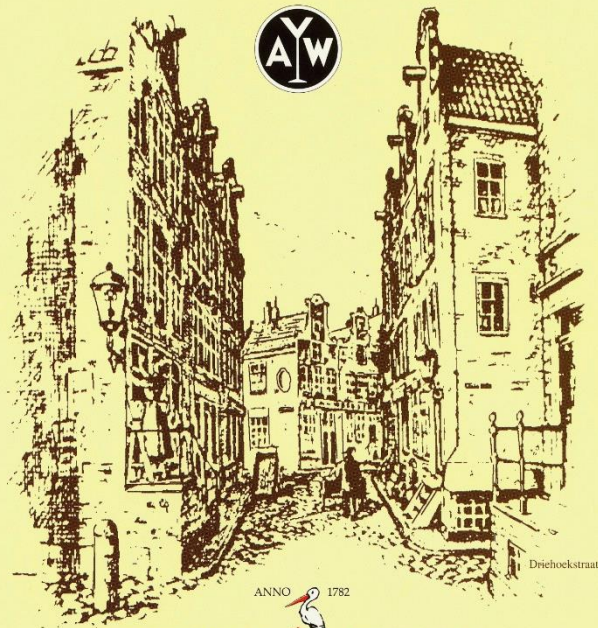
Jaarbeurs | Utrecht

incl. Mega Platen & CD Beurs
Voorverkoop & info:
verzamelaarsjaarbeurs.nl

DISTILLEERDERIJ, LIKEUR- en BRANDEWIJNSTOKERIJ

A.v.WEES.

Driehoekstraat

ANNO 1782

JENEVERSTOKERIJ, BITTERFABRIEK

"DE OOLIEVAAR"

*Genevers • Likeuren • Eau de Vie's • Esprits
Traditioneel Hollands Gedistilleerd*

RUTTE GIN & GENEVER

www.rutte.com

18. INTERNATIONALES GLASSAMMLERTREFFEN

**Sonntag, 7. Juni 2020
10-13 Uhr**

- Eintritt frei -

Tausch – Kauf – Verkauf

Unser beliebter Spezialmarkt
für historisches Glas.

Nähere Infos gibt es bei Jürgen Böhrens:

Tel. 0049 (0) 4522-3781

Email: jotboe@yahoo.de

Museum des Kreises Plön
mit norddeutscher Glassammlung

Johannisstr. 1 · 24306 Plön
Tel. 04522-744391
www.kreismuseum-ploen.de

Geen 18, geen alcohol. Geniet, maar drink met mate.

HET VERHAAL VAN ONZE SPECIALE BLEND

Graandistillaten en gelagerde granen-eau-de-vie. Sinds 1691 stookt de familie Nolet in Schiedam jenever met karakter. Die stook je niet zomaar, die stook je met passie en geduld. Het geduld dat Carel Jr. en Bob Nolet, de elfde generatie, hadden bij het creëren van KETEL 1 Matuur. Onder toezicht oog van vader Carel Nolet Sr. stookten zij samen met de meesterstoker van KETEL 1 deze ambachtelijke jenever. De nieuwe trots in een lange en rijke historie.

De kern is een speciale blend van hout gelagerde granen-eau-de-vie, jeneverbessen en kruiden. Die krijgt alle tijd om in fusten van eikenhout tot volle wasdom te komen.

Het resultaat proeft u terug in de gerijpte graanjenever die zich KETEL 1 Matuur mag noemen. Eigenzinnig van karakter en daarom niet onbeperkt leverbaar.

KETEL 1
Jenever

EEN VERHAAL APART
KETEL1.NL

BRANDERIJ DE TWEELENGH

NOTARIS

NOTARIS Jeneverspecialiteiten.
Pure bekoring.

DE GEKROONDE BRANDERSKETEL
museum & proeverij

OLD SCHIEDAM
ORIGINAL MALT & RYE GENEVER

Jenever Museum
museum & proeverij